

GEORGEVITS

DE TVRCARVM MORIBVS EPITOME,

BARTHOLOMAEO Georgieuiz Peregrino auctore.

GENEVÆ,
Apud IOANN. de TOVRNES.

M. DC. XXIX.

REVERENDISS.

& Illustrissimo D. Innocentio de Monte, S.R.E. Diacono, Cardinali amplissimo, Bartholomęus Georgieuiz Peregrinus Hierosolymitanus clientum deditissimus S.P.D.

SÆVA *discordia, & Principum nostrorum intestina bella hoc mihi Peregrino pepererunt,* INNOCENTI *præst. vt omnibus bonis spoliatus, catenis vinctus, per aspera atque lubrica Thraciæ, Asiæq; minoris loca, vt iumentum aliquod, oppidatim, vicatim, & plateatim venum ductus, ad grauissima, variáque rustica negotia septies venun-*

datus, ibiq; sub Turcica ac rustica ferula, & aspera disciplina, in fame & siti, in frigore & nuditate, sub dio cubans, gregem ouium armẽtaq; pascere, agriculturam exercere, equos curare, militiaq; artem discere compulsus sim. Vnde capta fuga, glandibus, herbis agrestibus, earũq; radicib. amaris, modico sale cõditis, victitãs, in solitudine, arctico polo duce, errans, inter voracissimas feras versatus sum. Hellesponticum mare, trabibus fune colligatis, traijcere conatus sum: tandem captus, ad herum reductus, manibus ac pedibus ligatus, in terram prostratus, fustibus duriter cæsus, postea ad mangones atq; lanistas venũ reiectus: ita vt 13. annorum spatio, aduersæ fortunæ fluctibus agitatus, sub imperio Turcarum multas miserias, calamitates, afflictiones, & persequutiones pro fide sancta catho-

lica

lica experiri patiq́ coactus sim.

Qui quũ illa magis compẽdiosa via, hoc est per Thraciam, tantam tyrannidem, grauißimam seruitutem, & crudelißimam infidelium vexationem effugere nequiuissem, alia via, videlicet antarcticum polum versus, per Caramaniæ ac Syriæ deserta & periculosißima loca fugiens,

Per varios casus, per tot discrimina rerum

in terram sanctam, ad fratres Diui Francisci Hierosolymæ in monte Sion habitantes, perueni. Inde, post cursum vnius anni, quasi à mortuis (diuina voluntate) suscitatus, illiusq́ voracissimi & insatiabilis draconis orco, & faucibus ereptus, eiúsque tormentis & suppliciis liberatus, fratribus meis Christianis, illarum pœnarum certissimus nuncius veni, vt dignam suo-

rum ſcelerum atque errorum pœnitentiam facerent, ne & ipſi in eum tormentorum ac cruciatuum locum aliquando veniãt: vt etiam intelligant, quo in odio eſſe debeant hi, qui Christianum gladium, noſtrarum miſeriarum futurum vindicem, iam ante tot ſecula, tam fidelium, quàm etiam infidelium prophetico ore prædictum, & ad illud Sathanæ regnum deſtruendum & demoliendum prædeſtinatum, ab hac ſanctiſſima & diu deſiderata expeditione remorantur.

Quum igitur poſt terræ ſanctæ peregrinationem, occidentalium quoque partium loca viſitando, illarum crudelitatum tragœdias leuiter delineaſſem, necnon alia quædam, quæ aut quotidiana conuerſatione, & experientia longóque vſu, in aula & militia Turcarum Imperatoris exiſtens didiceram,

ceram, vel quæ doctiores & sapientiores eiusdem, legere, seu recitare audiueram, vel à senioribus (olim dicta aut lecta) ratiocinari intellexeram, memoriæque commendaueram: singula breuiter ac fideliter in diuersis locis, & diuersis temporibus conscripta, particulatim diuulgassem, & postea à me diuulgata, per doctos probósque viros in varia idiomata traducta & publicata comperissem, eáque necessaria, & quodammodo vtilia, & grata lectoribus perspexissem, omnia in vnum fasciculum collegi: nunc verò in meliorem formam redacta, tibiq; optimo ac singulari studiosorum patrono dedicata, in hac celeberrima, omniúmque nationum vtriusque status & conditionis hominibus florentissima vrbe, typis elaborata, aduenis ac peregrinis statui legenda communicare.

Tu igitur, exemplo CHRISTI *Saluatoris (qui illius paupercul*æ *vidu*æ *munusculum offerentis, tot Principum preciosis muneribus pr*æ*tulit, qu*æ *sibi vnico quadrante immortalem h*æ*reditatem comparauit) hoc exiguum munusculum afflicti Peregrini, æqui bonique consulere velis, eúmque beatissimo Patri Iulio, Pont. Opt. Maximo D. nostro gratiosissimo, commendare digneris. Vale. Rom*æ*, Idibus Septembris,*

M. D. LII.

*

DE TVRCARVM RITV ET CÆREMONIIS CAPVT PRIMVM.

Et primo loco de Templis, seu Meſchitis *eorum.*

HABENT Templa ſatis ampla & ſumptuoſa, ipſorum lingua *Meſchit* appellata, in quibus

bus nullas prorſus imagines vidi, præter hæc verba inſcripta, Arabica lingua videlicet, *La Illah Ilellah, Mehemmet, Ireſul, Allah, Tanre Bir Pegamber, Hach*, id eſt, nõ eſt Deus niſi vnus, Mehẽmet autẽ propheta eius: Creator vnus, & prophetæ æquales. Vel hęc, *Fila Galib Ilellah*, id eſt, nõ eſt fortis ſicut Deus. Deinde cõſpicitur magna abundantia lãpadum ardentiũ oleo, totum Templũ dealbatum, pauimentũ ſtoreis ſtratum, ac deſuper tapetis ornatum. Circa Templũ turris miræ altitudinis, quã eorum ſacerdos tempore orationis aſcendens, voce alta, digitis in aures inſertis, hęc verba ter repetit, *Allach* Hechber, id eſt, Deus verus vnus. Audito clamore conueniunt in Templũ nobiles & otioſi, tantùm deuotioni adſtricti. Deinde

præd

prædictus Sacerdos descendens orat cum illis, ídque ex officio facere debet quinquies inter diem & noctem. Quicumque verò veniunt ad orationem, debent abluere manus, pedes & pudéda: postremò ter spargunt aquam super capita, recitando hæc verba, *Elhem dù Lillahì*, id est, gloria Deo meo. Deinde, exutis calciamentis *Patsinagh* dictis, eísque ante ianuam Templi relictis, introeunt, alij nudis pedibus, alij habentes munda calciamenta *Mesth* vocata, quibus non palpant terram. Fœminæ nunquàm congrediuntur cum viris, sed seorsum certo in loco, prorsus abstruso à virorum conspectu & auditu: ipsæque rarius Templum frequentant, vt tempore *Bairam* paschatis, nonnunquam diebus Veneris, quæ *Gsumaagun* eorum

eorum lingua vocatur, orántque ab hora nona noctis vsque duodecimam, vt puta mediam noctem: atque inter orandum corpus continuò agitatur, & vociferationibus mirè affligunt, vt sæpius viribus & animo defectæ, in terram pronæ concidant, & si aliqua ab eo tempore se grauidam senserit, spiritus sancti gratia impraegnatam esse affirmat. Quúmque pariunt, ab ipsis nati *Nefes Oglu*, id est, Animæ, vel Spiritus sancti filij appellantur. Ita mihi narratũ est à pedissequis earũ: nã nec ipse vidi, nec aliquis virorũ huic spectaculo interesse potest. Virorũ autẽ orationibus cũ hero meo sæpe interfui, quibus mos hic est: Inter orandum pileos suos, (qui *Tsalma* illorum lingua vocantur) non deponunt, sed summis digitis

attingunt, quaſi eleuaturi, genibus incũbunt,& terram ſępè deoſculantur. Christĩanum eorum ſacris intereſſe nephariũ putant: credunt enim ab hominibus(vt ipſi aiunt) illotis, ſua templa contaminari, quippe Chriſtiani non vſurpant illorum more frequentia lauacra. Ibi Sacerdos illorum ſuggeſtum aſcendit, ac ad duas circiter horas concionatur: peracto ſermone aſcendunt duo pueri, qui cantãdo ſuas preces pronuntiant. peracto eorum cantu, incipit Sacerdos cum toto populo ſubmiſſa voce cantare, quaſſando corpus in latus, nihil aliud præter hæc verba, *La illah Ilellah*, id eſt, non eſt niſi vnus Deus. ſic media ferè hora perſonat, ac mouetur. Huiuſmodi autem orationes, & cæremoniæ, vt cantus, prædicatio, non

fiunt ſingulis diebus, niſi tempore Quadrageſimali & die feſtiuo, vt puta die Iouis, ab hora nona noctis, vſque duodecimam. Et ipſa dies Veneris à quibuſdam religioſiſſimè colitur.

De Quadrageſima eorum.

HAbent etiam Quadrageſimam ſua lingua *Orutz* appellatam, ieiunantes vnum menſem, & vnam hebdomadam ſingulis annis, at nõ ſemper eundem, ſed ſi (videlicet hoc anno) ieiunauerint Ianuarium, ſequenti Februarium, pergentes ſerie, ita vt duodecim annorum decurſu annum & duodecim hebdomadas loco decimæ offerant Deo. Quum ieiunant, toto die nihil guſtãt, ne panem quidem, aut aquam. Deinde viſa ſtella, licet illis omnia

mand

manducare, præter ſuffocatum, & porcinas carnes. Suffocatum ab eis *Murdar*, id eſt, cadauer, ſiue immundum, & porcus *Domnz* vocatur. Quadrageſima peracta, Paſcha celebrant, eorum lingua *Bairam* vocatum, magna cum ſolennitate per triduum, oblinētes vngues manuū & pedū certo ceromate ab eis *Chna* appellato, quod vngues rutilos efficit: eadem quoque tinctura caudas equorum & pedes imbuūt. Hic color tenaciſſimè hæret, nec ablui, aut extergi poteſt: quamobrem niſi noui à radicibus vngues exierint, ſemper rutilantes apparent, ſed de manibus frequenti lotione poteſt deleri. Mulieres non ſolùm vngues, ſed & manus, atque pedes illo ceromate imbuunt.

De

De Circumcisione.

VTuntur circumcisione eorum lingua *Tsuneth* dicta, nõ octaua die, more Iudæorũ, ſed quamprimùm natus ſeptimũ aut octauũ annũ exegerit, ſermonis iam peritus: idq́; ipſis myſteriũ eſt, propter verba cõfeſſionis, quæ ante circũciſionẽ requirũtur erecto pollice manus *Parmach* dicto, hæc videlicet, quæ

ſuprà oſtendimus in templis deſcripta. Puer ob id non defertur in templum, ſed in domibus parentum circumciditur. Huic ſolennitati ſæpe interfui, quæ ita ſe habet: Primò conuocatis amicis ad conuiuium, quibus ſatis delicata parantur fercula ex omni genere carnium, quo ipſis veſci licet, & paſſim (vt apud ditiores) bos cæditur: in hunc excoriatum & exenteratum includunt ouem, in qua gallinam, & in illa ouum, quæ integrè aſſantur ad ſplendorem illius diei. Deinde inter epulas tempuſque cœnæ adducitur puer circumcidendus, cuius medicus illius artis glandem retegit, & replicatam pellem forpiculis apprehendit: deinde, quò metum adimat puero, ait ſe in proximum diem circumciſionem peracturum,

atque ita diſcedit: mox ſimulans, quaſi omiſſum aliquid eſſet, quod ad præparationẽ attinet, ex improuiſo præpucium abſcindit, vulneri parum ſalis,& bombaſini apponẽs: iam vocabitur *Muſulman*, id eſt, circumciſus. Et die circũciſionis non induntur illis nomina, ſed ipſo die natali, quo in lucẽ edũtur, quæ talia ſunt: & primò Regum, vt *Suleiman*, Solomon interpretatus. *Sultan Scelim*, id eſt, princeps pacis. *Murathbegh*, id eſt deſideratus dominator. *Mutſtafa* & ſimilia. Ducum *Pirin*, *Hairadon*, *Hader*, *Ebrahim*. Dominorũ humilioris cõditionis, quemadmodum ſunt *Spahalar*, *Sauſlar*, *Eminler*, *Behram*, *Memmi*, *Mehemmet*, *Alli*, *Ahmat*, *Tcielebì*, *Paiazith* *Chatſun*, *Hutſcref*. Cæteris omnibus *Mutſa*, *Ionuz*, *Schendet*, *Perhat*, *Ferro*.

ro. Captiuorum ac ſeruorum maiori ex parte *Seremeth*, quod nomen ſignificat audacem, atque velocem. Poſtea continuato trium dierum conuiuio, circumciſus ducitur in balneum cũ maxima pompa. Quum redit domum, ducitur per conuiuas, qui parata illi munera offerunt: alij veſtes ſericeas, alij ſcyphos argenteos, alij pecunias, vel etiam equos. Mulieres quoque induſia, ſudariola, & alia huiuſcemodi. Iuxta voluntatem & opes vnuſquiſque conuiuarũ donat. Fœminæ non patiuntur circumciſionem, ſed tantũmodo iam dicta verba confitentes, *Muſulman* efficiuntur. Si autem ex Chriſtianis quiſpiam ſua ſponte confeſſo Mehemmeto circumcidi ſe patiatur, quod ſæpe cõtingit, propter grauiſſimum

iugum, & onus tributi, talis ducitur per omnes vicos atque plateas ciuitatis, summo cum honore, & gaudio populi sonantium tympana: ipsi quoque dantur munuscula, postea immunis efficitur à solutione tributi, *Haracs* eorum lingua appellati. Et cupiditate huius lucri, multi Græci, quos *Vrumlar*, & Albani, quos *Arnautlar* vocant, circumciduntur. Si quis vi compulsus, vt puta qui Musulmanum ferirer, vel vituperio afficeret, aut Mehēmetum blasphemaret (quod vidi Episcopo cuidam Græcorum sectæ contigisse) circumciditur, illi nihil datur: à tributi tamen solutione liber erit, sicut & cæteri *Musulmanlar*, id est, Circumcisi.

De sacerdotibus eorum.

SAcerdótes verò, illorum lingua *Talismanlar* vocati, parum vel nihil differunt à laicis, nec etiam à proceribus cæremoniarum, (quales apud nos sunt Episcopi) nec magna in ipsis doctrina requiritur: satis erit si Alcoranum, & Mussaphum nouerint legere. Illi autem qui etiam interpretari secundum textum nouerint, peritissimi habentur: quoniam non vulgari lingua Turcica, sed Arabica à Mehemmeto sunt tradita, quòd nefas esse putant, si vulgari lingua interpretata describerentur. Eliguntur isti Pontifices à populo, stipendium autem à Rege pro labore accipiunt. Vxores habent, & habitum vt seculares. Si stipendium non sufficit,

propter multitudinem liberorum, mechanica tractant, ac libero etiam homine digna attingunt: præficiũtur ſcholis, aut libros deſcribunt. Apud illos ſanè nullos vidi typographos, ſed chartam optimè parant. Alij alium quæſtum faciunt, vt ſartoris, ſutoris, & ſimilia.

De Monachis.

NON deſunt illis Monachi, *Deruiſlar*, vocati, varij quidem, ac inprimis triplicis ordinationis. Primus ordo talis eſt, qui nihil proprij habentes, quaſi nudi incedunt, præter pudenda pellibus ouinis tecta: & tempore frigoris ad cooperiẽdum dorſum ſimiliter pelle vtuntur: latus, manus, pedes, & caput nullo prorſus tegunt veſtimento. Exigentes eleemoſynam tam

tam à Christianis quàm à Turci *Alahici* petentes, quod significat, propter Deum. Hi deuorata herba *Maslach* vocata in rabiem aguntur, adeò vt per pectus totum in transuersum vulnus ducant, itidem per brachium vel nullo dolore dissimulato, & fungum arborum incensum capiti, pectori, manui superpositum non remouent, donec in cineres resoluatur. Aliud genus vidi, qui incedunt pertusa verpa, siue mentula, & incluso anulo æreo ponderis trium librarum, à coitu disclusi, ob seruandam castitatem. Tertium genus rarò egreditur, sed manent die noctúque in templis, habentes in angulis templorum tuguriola, sine calciamentis, vestimento, discooperto capite, nihil gestantes præ-

ter vnam camiſiam, multis diebus ieiunij orantes, vt Deus ipſis futura reuelet, quos rex Turcarum bellum moturus conſulere ſolet.

De Reuerentia, quam exhibent Machometi traditionibus.

TAntam reuerentiam Turcæ Machometi traditionibus & ſtatutis præſtant, vt non ſolùm Deum (quod noſtris plerumque accidere ſolet) non blaſphemant, imò ſchedam quomodocumque ſcriptam in terra iacentem ſi repererint, erectam, & ſæpius deoſculatam, in rimam aliquam parietis poſitam, obſtruunt. dicunt peccatum eſſe, ſi litteræ, quibus nomen Dei & lex Machometi deſcribuntur, pedibus conculcen-

culcentur. Et nemo audet Christiano, vel alterius fidei seu religionis homini vendere Alcoranum, aut alia eorum scripta, ne abiecta palpentur pedibus, vel immundis manibus contrectentur: alioquin capitis pœna plecterentur. quare in hac re nobis profectò meliores dici possunt.

De Schólis ipsorum.

HAbent quoque loca ad instituẽdum *Ochumachgirleri* eorũ lingua appellata, & suos Doctores quos *Hogsialar* vocãt, tã masculos, quàm fœminas, separatim tamẽ instituunt, masculi masculos, & fœminæ fœminas, Astronomiã, Philosophiã, Artẽ poëticam. Inter discendum clara voce clamantes ad latus corpora mouent. Musicam non no-

runt artificialem, ſed fingunt carmina ad præſcriptas regulas, quæ ita ſe habent. Quodlibet carmen vndecim debet complecti ſyllabas. Placuit itaque exempli gratia hæc pauca inſerere.

CARMINA AB IPSIS *Bethler* dicta.

Birechen bes on eiledum derdumì
Iarádandan iſtemiſcem iardumì
Terch eiledum zahmanumì gurdumì
Ne ileim ieniemezum glunglumì.

Sűt enim carmina amatoria, Deæ ipſorum lingua *Aßich* vocatæ, id eſt Deæ amoris, quorum interpretatio hæc eſt de verbo ad verbum,

Birechen, id eſt, ex vna. *bes*, id eſt, quinque. *on*, id eſt, decem. *eiledum*, id eſt, feci. *derdumì*, id eſt, tribulatione mea.

Iarádandan, id eſt à creatore. *iſtemiſcem*, id eſt, poſtulaui. *iardumì*, id eſt auxilium.

Terch eiledum, id eſt, neglexi, *zahmanumì*, id eſt patriæ meæ. *gurdumì*, id eſt viſitationem.

Ne, id eſt, quid. *ileim*, id eſt, faciam. *ieniemezum*, id eſt, non poſſum vincere. *glunglumì*, id eſt, mentem meam.

De matrimonij contractione.

MAtrimonium eorum lingua *Eulenmech* vocatum, tale eſt. Coëunt nuptiæ ſine juramento, accipiũt planè indotatas, propemodũ emere coguntur. contrario (quàm olim apud Romanos) more, vbi gener emi ſolebat, non nurus. Nihil habet ſponſa in corpore cultus vel ornamenti, quod non cogatur à ſoceris

ceris redimere. Diuortium apud illos faciunt improbi mores, vel infœcunditas: cognoſcit de iſtis rebus iudex ipſorum. Inter ſeruos emptos etiam matrimonium permittunt, ſed geniti ex illis vernæ faciunt.

De peregrinatione illorum.

PEregrini, eorum lingua *Hagſilar* appellati, loca ab ipſis ſancta habita inuiſunt, videlicet *Mecham*, *Medinam*, vt noſtri Hieroſolymam: ibi aiunt Mehemmetum obiiſſe: ſed non minus quæſtus gratia quàm religionis & deuotionis. Ibi viſo calciamento *Tſaroch* vocato, quod inauratum ſolummodo à teſtudine templi pendet, coëmptis ſubtiliſſimis telis, *Chumas* dictis, in patriam regrediuntur magno cum lucro. Et quum

quum redierint, alij vectant deuotionis gratia aquam in vtribus plateatim, idq́ue obuiis sitientibus gratis offerunt: alij rem suam agunt, & si qui in itinere pereunt quocumque modo, etiam si non veniant *Mecham*, nihilominus in peregrinorum numero habentur.

De Miraculis Machometi Mechæ factis, & quæ modernis quoque temporibus aiunt eum facere.

NEscio miraculáne vel miraculosas nugas potius dicam quæ sunt scripta in eorum libro *Mehemmedine* dicto: aiunt enim quod sibi etiam persuasum habent, quòd quum Mecha extrueretur. Deum per Machometi preces montibus iussisse, vt lapides ad ædificandum Mecham quisque

adferret: quumq́; quiſq; montium decimam lapidum attuliſſet, & ex his Mecha extructa, & completa fuiſſet: quidam mons *Araphat dagh* dictus, quum cæteris, ex longinquioribus partibus veniens, tardior eſſet, & Mecham extructã vidiſſet, cognouiſſétque eius lapidibus opus non eſſe, cœpit flere amatè. Quem quum Machomet flẽtem vidiſſet, cauſámque eius doloris intellexiſſet, dixit: Eſto bono animo, inquit, & noli triſtari, ſed depone in eo loco illi demõſtrato decimam tuam: & quiſquis ſuper eum lapidem non orauerit, illius peregrinatio inutilis, ingratáque fiet. Et percuſſit Machomet lapidem pede, & eduxit ex illo aquam ad potandum inutilem, impoſuítque illi nomen *Abzemzem ſui*, id eſt purificationis aqua,

aqua, ex qua omnes eorum peregrini in vaſculo ſecum domum deferri ſolent: & dum quiſpiam eorum moritur, veſtimenta, quibus cadauer ab eis inuolui debet, ea aqua aſperguntur in remiſſionem omnium ſcelerum eorum.

Dicunt etiam, quòd nemo poteſt Mecham venire, quin aduentus eius Machometo ſit cognitus, qui poſtea cuſtodibus (qui ſunt omnes eunuchi) per eum reuelatur: & ſi talis *Hagij*, id eſt peregrinus raptor fuerit aut ſceleratus, ſeu Chriſtianus, vel alterius regionis homo, dicti cuſtodes prohibēt illi Mecham ingreſſum. Cæterùm cadauer eius ibi nō eſt, vt quidā aiunt, ſed forma imaginis in muro templi, perſona Machometi impreſſa: illam deoſculantur, & ita domum redeunt.

talia enim ſibi mendacia loco miraculorum illi infideles per Machometum habent perſuaſa : & multo magis ridiculoſa, quæ profectò pudet me hîc adferre. Velim tamen vt generoſus lector interrogaret aliquem Turcarum, ſi ita ſeſe res habeant : tunc affirmabit Peregrinum meram veritatem narrare.

De Eleemoſyna eorum.

HAbēt xenodochia *Imareth* appellata, ex teſtamēto Regū cōdita, vbi datur cibus pauperib. atq; peregrinis, ſed alibi alius. Sunt qui dant oryzam *Pirinčts Tſorbà* dictū cum carnibus: alibi *Boghdai as*, qui fit ex tritico, pro obſonio: additur panis ſatis magnus : potus quem præbent, eſt aqua. Cæterùm pernoctandi

ctandi ibi aut dormiendi locus nulli conceditur, ſed habent alium locum pernoctandi publicũ *Charuatsãrie*, vbi gratis recipiũtur hoſpitio: nõ habent tamẽ lectos: ſed in fœno vel ſtramine ſub tecto dormiunt.

De victimis eorum.

IMmolant etiam victimas, ſed plerumque votiuas, *Chorban* tam Turcica quàm Arabica linguis

 vocat

vocatas, in morbo enim aut pericu-
lo ouem vel bouem pro cuiusque
opulentia in certis locis se sacrifica-
turos promittunt, voti deinde victi-
ma non comburitur in holocau-
stum, vt Iudæis mos est, sed macta-
to animali, cutis, caput, pedes, &
quarta pars carnis sacerdoti præbe-
tur, altera deinde pars datur paupe-
ribus, tertia vicinis. Cæteras reli-
quias ipsi victimatores sibi, & comi-
tibus parant ad vescendum, neque
tenentur voto, si è morbo vel peri-
culo erepti non fuerint. Omnia e-
nim illorum conditionalia sunt, da-
bo si dederis. Similis etiam apud
Græcos & Armenios, & cæteras na-
tiones Asiaticas Christianæ religio-
nis cultus obseruatur.

De

De Legatis & Teſtamentis.

SI quis ex Muſulmanis moriens teſtamentum condere conſtituit, talia fermè legata fiunt, adhibitis amicis & vicinis: vt aut riuos deducere ex longinquis partibus ante aliquod hoſpitale, aut templũ, ſiue in locum aridum, qui frequentatur ab hominibus *Hairitsì*, id eſt, pietatis gratia, & *Gſianitsì*, id eſt pro anima. Alij captiuos, & emptitios ſeruos legant liberos faciendos. Mulierculæ enim (vt hoc genus præ cæteris ſuperſtitioſum eſt) legant pecuniam militibus, pro certa cæde Chriſtianorum. Id putant magnò ad ſalutem ſuæ ipſarum animæ prodeſſe. Reges verò templa, hoſpitalia, extruenda conſtituunt, & alij ſi qui ſunt potentes.

De Caremonia defunctorum.

VBi quis moritur ex Musulmã-laris masculus, tunc masculi funus curant: si fœmina fœminæ. Abluunt cadauer, ac nitidissimis linteis induunt, postea efferunt extra vrbem in locum aliquem, nephas enim est in templis sepelire. Procedunt cæroferarij cum candelis Monachi illorũ, subsequũtur sacerdotes cantillãtes interim, donec ad sepulturæ locũ perueniãt. Quòd si pauper fuerit ille defunctus, pro laboribus religiosorum plateatim collectę pecunię solent illis offerri.

De Aedificio Sepulchri Tulbe *dicto.*

COnditorio superædificatur (vt puta Regio) templum, ipsi enim

enim reges in vrbe ſepeliuntur: Diuitum & pauperum inſtar altaris in eam altitudinem, vt beſtiæ inſultare, aut locũ conſpurcare non queãt. Sæpius eò cum luctu redeunt, & inferias ciborum monumento ſuperponunt, panes, carnes, caſeum, oua, lac: nouendialis cœna, more Ethnicorum, pro anima defuncti deuoratur à pauperibus, aut auibus cæli, & formicis. Dicunt enim æquè gratum eſſe Deo, offerri eleemoſynam tam brutis egentibus quàm hominibus, quum ob amorem Dei offertur. Multos vidi, qui auiculas recluſas, data pecunia valoris auiculæ, euolare iuſſerint, alios panem piſcibus in flumen proiicere amore Dei, dicentes ſe pro tali pietate erga egentes mercedem ampliſſimam à Deo conſequuturos.

DE MILITIA EORVM.

HAbent omnes vnum Regem, qui illorum vocabulo *Huncher Othmã lardan Sahitſultan Suleiman* : modernus ita appellatur ab eis, id eſt, Imperator ex Othomanis Sahì princeps Solomon, qui nunc habet filium primogenitum viginti (vel circiter) trium annorum *Mutſtafa* vocatum, excellentem ſuos anteceſſores tyrannide atque crudelitate, ſæpe inſidiantem patri, vt ſi quomodo poſſet illum occidere, ob libidinem dominij. Habet Rex ſub ſe duos duces ſiue ſatrapas *Tſangiach Begler* vocatos, Europæum & Aſiaticum, quibus ſubſunt præſides min-

minores *Timargilar* dicti, quorum imperiis parent milites ordinarij, qui ſi ceſſant dum ad expeditionem euocantur, ſuſpendio pœnas luunt. *Baſſalar*, qui interpretantur capita, plures ſunt: ij propter conſilium ſemper Regem comitantur. *Sulihtarlar* quoque, qui ſunt ſtipatores corporis illius, ſemper poſt tergum eius ſuccedere ſolent, vnà cum *Capugtſibegler*, id eſt cubiculariis, *Iazigtſibegler*, id eſt, cancellariis, *Eminler*, id eſt, tributi exactoribus, videlicet puerorum, & pecuniarum, *Spahalar*, id eſt, leuis armaturæ militibus equeſtribus, multis *Vlachlaris*, id eſt, nuntiis: & aliis huiuſmodi continuè aulam ſequentibus.

De Conditione Procerum.

NVllus ex Satrapis poſſidet prouinciam aut ciuitatem aliquam iure hæreditario, quam poſt obitum liberis vel ſuis ſucceſſoribus poſſit relinquere ſine conſenſu ſui regis. Sed ſi aliquis Ducum, vel Principum certas poſſeſſiones cupit habere, id illi conceditur hac conditione: Initur ratio pretij, & redituum illarum poſſeſſionum. Cognoſcit & Turca quot milites ali annuo illo cenſu poſſint: tunc ſatrapa ille cogitur habere illum numerum militum ſemper promptum ad omnia imperata, alioqui capite plectitur: Nihilq́ue eum à belli comitatu poteſt excuſare, quàm ſola aduerſa valetudo. Et ſi quando Turcæ placuerit eum priuare tali beneficio,

ficio, in eius est libertate: si autem non deponitur, suum est vsque ad mortem. Post obitum, si successores defuncti pactum obseruare voluerint, admittuntur: sin secus, aliis prouidetur. Si aliquando aliquis istorum procerum cum rege loquitur, oculos humi defigit, non audens illius vultum contueri.

De Baßis, quos Consiliarios, seu Cancellarios, aut potius Secretarios possumus intelligere.

OMnes Bassæ plerumque fiunt eunuchi (prout mihi narratum est quum essem mancipium cuiusdam Constantinopolitani satrapæ) qui sunt cæteris eius proceribus, exceptis Sangiachis, potiores apud Turcam, & omnes ferè ex raptis Christianorum filiis

in eam dignitatem prouehuntur. Nullus tamen eorum etiam ſi habeat filiam Turcæ in vxorem, vt Hruſtan Baſſa habet, donatur caſtello, pago, ſeu villa, quod hæreditario iure poſſideat: ſed ſi in aliquam dignitatem effertur, illam vel ad mortem, vel donec Turcæ placet, habet.

De obedientia quam Turcæ ſuo Regi præſtare coguntur.

NEmo neque ex Ienitſeris, vel proceribus armatus, vel gladio accinctus, habet licentiam per ciuitatẽ incedere, niſi quum Turca venandi aut orãdi gratia palatiũ egreditur: & ſi qui sũt cuſtodes ciuitatis aut officiales, baculos geſtãt: qui vbi litigantes, vel alteri iniuriã ſeu calũniam inferentes reperiunt, fuſtibus

bus eos puniunt. Neque quiſpiam, illi loquens, audet eius faciem intueri, ſed in terram procidens deoſculatis pedibus eius, fixis in terram oculis ſibi loquitur. Et dum veredarios cum literis ſuis ad aliquos rectores prouinciarum mittit, quorum equi in itinere vbi defatigati, & veloci curſu laſſi fuerint, facultatem habet veredarius quoſcunque in via repererit, equis deiicere: qui ſi in itinere neminem offendit, ad ciuitates, vel pagos diuertit, *Cadiam* id eſt, iudicem aggreditur, qui, ſi illi equum non inuenerit, ante oſtium domus ſuæ ſuſpenditur, & hanc ob cauſam pauci equis, ſed aſinis vtuntur. Et quum talis Nuntius ad eos, ad quos miſſus eſt, peruenerit, à quibus honorificè exceptus, literis eorum Regis

magna

magna cum humilitate acceptis, & deosculatis, mandatis eius mira celeritate exequutis, dimittitur. Nemo ibi princeps qui illi contradicat, nulla Prouincia vel Ciuitas (vt fit apud nos) quæ rebellet, nullus demum qui illum non timeat.

Quo pacto Turcæ vires diminuuntur.

TVrcarum Imperator ex æquo omnes Prouincias suis Proceribus, ea tamen conditione distribuit, vt eius Prouincię reditibus miles cõtinuè tam tẽpore pacis quàm belli alatur: nunquã vires occiso milite amittit, nisi amittat & prouinciã. Exẽpli gratia, si Imperator Turcarum nunc habeat quadringentos milites, quorum centum Hunga-

riæ prouentibus ſuſtententur, ibi amiſſa Hungaria amittit centum milites: ſi verò nullam amittit Prouinciam, & totum amiſerit militem, nihil amiſit: quia in eorum loca, etiam ſi plures cupit, inueniri facilè poſſunt: nō ſecus quàm apud nos beneficia Eccleſiaſtica, vel alia officia, vacātia, facilè poſſeſſorem inueniunt.

De conditione Chazilariorum.

Milites *Chazilar* vocati, ſtrenui, & in re militari miro modo exercitati, qui in primo congreſſu lanceas frangunt cum aduerſariis ſuis, nulla prorſus armatura, præterquam clypeo, haſta, framea vtentes more noſtratum, vt puta lorica, galea, ſed fractis haſtis, euaginata framea, clypeo ſeſe defendentes, viriliter pugnant,

gnant, ſemper capiti, manui aduerſariorum inſidiantes, aduerſarios totis viribus extinguere nitentes. Punctura autem gladij, hoſtem, vel equum ferire, non laudi, ſed ignominiæ ducitur apud eos. Hi omnem vitam, & ſalutem in protectione Fortunæ Deæ, ipſorum lingua *Naſſup*, ſiue *Ctſutara* dicta, habentes, cuius apud omnes prouerbium iſtud celebratiſſimum eſt: *Iazilan Gelur Baßina*, quod ita poteſt interpretari lingua Latina, *Iazilan*, id eſt ſcriptura: *Gelur*, id eſt, veniet: *Baßina*, id eſt, capiti, quaſi dicerent, quicquid die natiuitatis vniuſcuiuſuis Fortuna Dea capiti inſcripſit, id euitare impoſſibile erit, etiam ſi latitauerit in arce inexpugnabili. Horum enim geſta carmine in hiſtoriis deſcripta, ab omnibus recitantur,

tur, vt & cæteri eadem audacia (honoris & laudis ſtudio exciti) fortiter & intrepidè hoſtem aggrediantur. Cæterùm pro qualibet victoria talium, ſtipendia duplicantur, ita quòd omnes prædicti equeſtres debent regem ſequi, inſtructi his armis, lancea, framea, ſagittis, claua ferrea: alij habent clypeos, alij non, & ſemper accipiunt ſtipendium, tam tempore pacis, quàm belli.

De ordine peditum.

PRimus ordo peditum eſt *Solachlarum*, id eſt, ſagittariorum: tales vtuntur arcu, ſagittis, frameis: differunt pileis à lenitſeris. Secundus ordo eſt Ienitſerorum, illi etiam habent arma ſimilia Tſolachlarum: pro arcu tamen, & ſagittis harcabuſo vtuntur, &

vna ſecuri. Tales omnes collecti à Christianis ibi degentibus ſub tributo, vi abrepti circumciſi, in loco *Tſarai* dicto, educati, contra Christianos pugnant ſtrenuiſſimè, & habent ſatis exigua ſtipendia victui: videlicet alius quatuor, alius quinque vel ſex nummos *Ahtsè* vocatos, qui ſexaginta Coronatum conficiunt: & hi ſub pœna vitæ non poſſunt equitare, niſi ægrotent. Reperiuntur etiam ex filiis Turcarum facti Ienitſeri quamplurimi. Tertius ordo peditum Azaplarum eſt, quorum finito bello finitur & ſtipendium: & ſunt omnes filij Turcarum. Tales vtuntur longiori haſta, framea, pileos habent rubros, vel alterius coloris ex panno, cum quatuor angulis corniculatis, *Tachia* dictis, & differunt à Ianitſeris &

Solach

Solachlaris vestitu atque armatura: tales perfodiunt hostium equos in bello. Deinde aliud genus peditum ex Vualahia sectæ Græcorum, *Voinichlar* vocati: hi nihil aliud habent stipendij à Turca, quàm quòd immunes sunt à tributi solutione, & decimis. Tales tenentur otiosos equos Regis Turcarum propriis sumptibus alendo, curamque illorũ gerendo, ducere tempore belli.

De Tentoriis Regis Turcarum.

QVum Constantinopolim relinquens Turcarum Rex ad bellum proficiscitur, duo vsurpans tentoria, cognomento *Satorlar*, quum hodie alterum pro eo tenditur, alterum ad proximam mansionem figitur, vt ibi postero die recipiatur. Magnitudo taber-

naculi tanta eſt, vt procul viſentibus vrbs videatur: in proximo caſtrametantur Principes, & ambiunt Regis ſui tabernaculum: deinde Equites, qui vel ſinguli, vel terni tentorium habent. Etiam pedites habent propria tabernacula, id enim ex diſciplina habent, ne quis ſub dio cubet. Ituro exercitui ſtratores viam faciunt, hinc inde collocãtes aceruos lapidum, vel ſtrues lignorum, ad indicium viæ, adeò vt ne in tenebris quidem facilè erretur. Mouent ſe media nocte, & vſque meridiem ſequentis diei in agmine ſunt. Inter equitandum Rex in medio duorum Baſſalarum cum illo colloquentium incedit, quos præcedunt aliquot Ienitſerorum ordinis milites in equis, ferentes candelas ardentes: & hoc fit tempore

noctis

noctis obſcuro. Deinde *Tſauſlar*, id eſt, Capitanei, clauas habentes ferreas, vndique cuſpidatas, pellunt homines à conſpectu Regis, ad iactum, vel curſum ſagittæ, ibi *Sulithtarlarum*, id eſt, ſtipatorum copia, inter quos currus cynædis pleni, in vſum Turcæ, & Procerum. Subſequuntur & præcedũt iam dicti Duces cum maximo milite equitum, & peditum, & diuerſæ cõditionis hominũ, alij habentes ſtipendia, alij quæſtus gratia & lucri, maſculi tantùm, nullas ſecũ ducentes mulieres.

De Vectura Animalium.

DEinde ſequitur multitudo camelorum, mulorum, equorum (interdum ſolent & Elephantes eorum lingua *Phil* dictos, deducere) portantes victualia, ten-

toria, & ſimilia militi neceſſaria. Et vbi figitur tentorium Turcę, ibi iam ſingula ſuo ordine tanquàm in vrbe parari debent. Ibi locus Sartorum, Piſtorum, Macellariorum: alij parant epulas carnium omnium generum: qui ſi non potuerint habere carnes recentes, tunc exponunt ea quæ ab animalibus vehuntur, videlicet, panes bis coctos, carnes ſiccas, *Paſtarma* dictas, caſeum, lac coagulatum. Sunt enim patientiſſimi famis, ſitis, frigoris. Raròhoſpitantur in vrbibus, ſed in agris ſub tentoriis, circa fœnilia & riuos, maiorem gerentes curam animalium, quàm ſui ipſorum, paruo & ſatis vili cibo contenti, videlicet, dicto lacte coagulato aqua temperato, & immiſſo pane, vel recenti, vel bis cocto, ſerui pariterque

terque domini. Ibi ſilentium tempore noctis magnum, adeo vt captiuos fugientes negligant, ne clamor excitetur, ob pœnam iniunctam: ſed quum vadunt cubitum, & quum ſurgunt ad proficiſcendum, omnes alta voce clamant hæc verba, ter repetentes, *Allah Allah Allahu*, id eſt, O Deus, ter repetitum.

De Iuſtitia quæ exercetur in bello.

TAnta ſeueritas diſciplinæ fit in bello, nemo militum auſit aliquid iniuſtè rapere, alioquin ſine miſericordia puniretur: habentur enim inter eos ordinarij cuſtodes, ſiue defenſores earum rerum quæ in via occurrunt militi, vt pueros octo, vel decem annorum portantes vena-

les panes, oua, fructus, auenam, & similia. Tenentur quoque defendere dicti præfecti hortos fructuum circa viam ſitos, adeò vt nec ipſi audeant vnum pomum, vel huiuſmodi ſimile, ſine licentia poſſidentis carpere, alioquin & tales capitis pœnã luerent. Quum eſſem in exercitu Turcę in expeditione cõtra Perſas, vidi Tſpahiã vnà cum equo & miniſtro decollari, quòd ſolutus equus arua cuiuſdã ingreſſus fuerat.

De Feſto celebrando ob victoriam Turcæ.

QVum renuntiatum fuerit de victoria, in omnem lætitiam ſeſe effundunt ciuitates. Noctu autem ſub primam facem, auſpicantur triumphalem iſtam feſtiuitatem, funalia, cereæ tedæ, faces,

ces, vbique diſponuntur: ſtragulis, aulæis, veſtibus holoſericis ædes velantur, & via qua intraturus eſt Imperator Turcarum. Triumphũ autem verum reportat Conſtantinopolim, vbi continuè reſidet, ſi non agit bellum in aliquas regiones. Legibus tamen tenetur tribus annis elapſis ipſemet ſuſcipere expeditionem in regiones Chriſtianorũ, pro amplificatione regni, vel defẽſione.

De Venatione eorum.

NVlla natio ſub Sole tantum gaudet Venatione, quantum Turcica. Penetrant enim inſequendo feras loca aſpera & montuoſa in equis, capientes diuerſa animalia, & ſi animal extinctum à canibus ſuffocatum fuerit, illo non veſcuntur neque ipſi, ſed nec

Chriſtiani inhabitantes illas regiones. Et ſi caſu occidunt aprum, dant illum Chriſtianis illarum regionum, quia Muſulmanis prohibitum eſt veſci porcorum carnibus.

DE OPERARIIS ET AGRICOLIS.

RVſtici per ſeruos ſuos agros colunt, qui decimam dependunt ſuo Imperatori. Opifices verò artibus mechanicis ſe ſuſtinent. Qui otium colunt, fame contabeſcunt. Mercaturam quoque ſtrenuè exercent. Aſiam minorem, quam nunc Natoliam vocant, Arabiam, Ægyptum peragrant, ad Venetos ſeſe conferunt.

Balnea in ſingulis ciuitatibus habent, vbi ſolenni more, bis vel ter ſe lauant. Si reddunt vrinam, mutonem, ſiue mentulam lauant. Si ventrem ſoluunt, podicem abluunt: idem fit à mulieribus, quos ſequuntur ſerui, vas aquæ plenum geſtantes, maſculum maſculus, & fœminam ancilla. Et quum exeunt lauatum, mulieres vngunt ſe quodam genere vnguēti, quod poſt mediam horam pilos cadere facit, viri ipſimet radunt mutones, nec quouis modo ſinunt creſcere pilos, ſed ſingulis mēſibus bis vel ter ita faciunt, tam maſculi quàm fœminæ: & maximè quum templa frequentant, alioquin ignibus (vt violatores ſacri loci) traderētur. Habēt etiam diuerſos artifices, vt ſartores, ſutores, auri, argenti, & omnis generis metalli

 fabri

fabros, ſimiliter carpentarios, pictores, lapicidas, ſed non tam ſubtilis & præſtantis ingenij, vt in iſtis partibus noſtris.

De Iuſtitia apud Ciues.

IVdicem omnes habent eundem, tam Chriſtiani, quàm Turcæ, (ex Muſulmanis tamẽ) vnum electum, qui ex æquo omnibus ius miniſtrare tenetur. Si quis occidit, ipſe quoque mortem ſubire debet. Si quis furatur, aut violenter rapiat, ſuſpenditur: vt contigit Ienitſero cuidam, qui mulierculæ cuiuſdam portantis in forum venale lac ebiberat, non ſoluendo pretium, quum accuſatus corã Iudice negaret factum, pedibus ſurſum ſuſpenſus, chordáque per medium ligatus, lac ſtatim euomuit, atque illico iudicio ſtrangulatus.

latus. Hoc me præſente in Damaſco contigit, quum ex Armenia Hieroſolymam proficiſcerer. Si aliquis adulterium commiſerit, maſculus in carcerem coniectus, poſt aliquot menſes pecunia redimitur: & mulier, videlicet adulterata, ſuper aſinam vicatim & plateatim ducitur, flagris cæditur denudata, & lapidatur viſcera bouis in collo habens.

De Agricultura.

TAm Chriſtiani, quàm Muſulmani, agros, vineas, & paſcua colũt, habẽtes frumentũ ſimile noſtrarũ regionũ, tritici, milij, hordei, auenę, ſiliginis, fabarum, & omnium generum legumina: inſuper oryzam in abundantia, lini, bombacis, plus quàm hæ regiones. Vineta quoque

vtraque gẽs poſſidet, fructu eius variè vtentes. Chriſtiani vinum conficiunt, & Turcæ mel eorum lingua *Pechmez* vocatũ, vuas paſſas quaſdam ita medicantur, vt ſemper & viſu, & guſtu recentes appareant, has *Vſum Turſsi* vocant. De fructibus in magna copia habent. Ibi peponũ, melonum, cucumerũ ſuo tẽpore horti & agri repleti. Ibi nuces, poma, pira, mala punica, nuces, caſtaneę, ficus, ceraſa, poma narráza & alia id genus vili pretio, ſed non in omni regno. Sunt etiam loca, vt paſſim in Cappadocia & Armenia minori, vbi nihil horum (propter validum frigus) poſſunt habere.

De diuerſitate Animalium.

HAbent opiliones *Sobanlar* appellatos : hi ſemper in ſolitudine degunt, & ad pabulum ſingulis

gulis ferè menſibus ſedes mutant, nullas prorſus domos, vel poſſeſſiones præter tentoria, & greges armẽtorum poſſidentes. ſed paſcunt camelos, mulos, equos, boues, oues, & hœdos: conficiunt caſeum, butyrum: tondent lanam, inde faciunt penulas *Ghepenech* appellatas, tapetia: ea vendunt, & inde emunt frumentum, ad victum ſuæ familiæ. Omnes prædicti dependunt decimas Regi Turcarum, de omnibus quolibet anno creatis animalibus. Inſuper Chriſtiani ſub tributo viuentes, coguntur dare tributum, videlicet, de quolibet maſculo vnum coronatum, &, quod eſt crudeliſſimum, etiam filios omnes vxores non habentes, vi abripiunt, ſingulis quinque annis perluſtrantes domos eorum.

De Aedificiis domorum.

IN ædibus non multa magnificentia, pleræque lateritio opere conſtant, duplici ex materia: ſunt enim lateres, alij fornacibus, alij ſole excocti: Tecta cuneatim coëunt, quemadmodum hîc: & hoc in tota Europa: ſed in Natolia tecta plana ſunt in modum tabulati, ſine vllo faſtigio: ſciphones, & canales aquæ pluuiam demittunt, quæ ad illos per Cylindrum deuoluitur.

De Veſtimentis eorum.

CVltus illis ex materia lanæ, lini, & ſerici, ſatis magnificus. Veſte *Chautan* vocata vtuntur, ſtricta, laciniosa, & vſque ad talos prolixa: brachas noſtras deteſtantur, vt nimium pudenda exprimen‌t

primentes. Indusia *Gumlech* dicta. sudariola violaceo colore tingunt. caput illis aggestu pepli in turrim ædificatur, & in pyramidem turbinatur, & talis pileus *Tulbent* siue *Salma* eorum lingua vocatur. Mulieres diuitum velata facie incedunt, numquam alienis viris vultum aperiunt, numquam forum frequentant. Calciamenta *Babucs* vel *Csisme* dicta, tam virorum quàm mulierum, in solo suppactum habent, vt diutius illis vti possint.

De Cibariis illorum.

VTuntur & ipsi quoque non pessimo pane *Echmech* dicto, nigro & albo, quemadmodum & nostrates, sed illi spargunt quoddam genus seminis *Sussam* vocatum super recentem panem,

postea

postea coquitur, quod tribuit magnam suauitatem manducantibus, quo nusquam vtuntur nostri, præterquam in Hispania passim in quibusdam locis, videlicet in regno Granatæ, & circa Ciuiliam. In eduliis illis multiplex ars, & varia conditura: cibus verò maximè solennis est, puls ex oryza, ita addensata, vt partes inde manibus decerpantur. Piscium mira abstinentia. Carnibus omnibus vtuntur præter porcinis. Nullæ ibi tabernæ hospitiis designatæ, aut publica diuersoria, quemadmodum apud nostrates, tamen in plateis diuersa venduntur cibaria, & alia huiusmodi ad victum necessaria.

De Potu illorum.

TRiplex illis potus: Primus ex succaro, ab illis *Sechervo*-

cato, aut melle diluto aqua, *Tſerbeth* appellatur is potus. Secundus ex vuis paſſis detractis acinis in aqua decoctis, additur deinde aqua roſacea, & aliquantulum veri mellis, & hic potus *Hoſſaph* vocatur, & venditur vbique locorum in Turcia, eſt enim dulcis & inflat ventrem. Tertius fit ex illo defruto *Peçhmez* appellato, quod ex muſto factum, ſpeciem mellis præ ſe fert guſtu & viſu: diluitur enim aqua, & datur ſeruis ad bibendum.

De modo ſedendi, & comedendi.

QVum manducandum eſt, ſubiiciunt ſtoreas *Hactſer* vocatas, deinde inſternunt tapetia, aut puluinaria. Alij in nuda humo diſcumbunt. Menſa illorum

Tsophra dicta, ex corio fit, & explicatur, & contrahitur, vt marsupium. Non assident nostrorum more, nec discumbunt veterum ritu, vt cubito innitantur, sed decussatim pedibus inter se complicatis more sartorum: antequàm cibum sumant oratio præmittitur. Raptim comedunt, & magno silentio, interim omnes vxores in abdito tenent: serui verò post duodecimum annum, non permittuntur domum, vbi mulieres sunt, ingredi, sed infra duodecimum annum pueri ingredientes, & egredientes deferunt maioribus necessaria, qui in alia domo segregati procul habitant. Captiuæ verò non habent licentiam egrediendi foras, nisi cum mulieribus Turcarum quum vadunt in balnea lauatum, vel aliò extra vrbem recrea-

tionis causa in hortos & vineas (quod sæpe facere solent) sed semper in domibus latitantes operantur, nec permittitur illis cum captiuis seruis conuersari, prout suo loco, videlicet in sequenti capitulo de afflictione captiuorum legentes, latiùs intelligere poterunt.

*

SALVTATIO TVRCARVM, PERSARVM, & Arabum, hæc eſt.

***

Sellam	*aliech*	*Tſultanum.*
Pax	tibi	Princeps.
Sellam	*aliech*	*Baba.*
Pax	tibi	Pater.
Sellam	*aliech*	*Ana.*
Pax	tibi	Mater, &c.

Ita & alios ſeriatim ſecundùm dignitatem perſonæ ſalutare licebit.

RESPONSIO EORVM.

Alechmi Sellam Rahmatullah
Et tibi quoque pacem donet miſericors Deus.

Berechyat *tſendignum.*
Benedictionem amice mi.

DIALOGVS INTERrogationum & reſponſionum Turcæ cum Chriſtiano. Et primò Turca ad Chriſtianum hoc modo:

Handa gidertſen bre Giaur? Quò vadis, ô Chriſtiane?

RESPONSIO CHRISTIANI.

Stambola giderum Conſtantinopolim verſus pergo *Tſultanum.* Princeps.

TVRCA.

Ne iſſum var bu memleketten? Quid negotij habes in his regionibus?

CHRISTIANVS.

Bezergenlik ederum, Affendi. Mercaturam exerceo, Domine. vel, *Maſlahatom var anadolda.* Mihi negotium eſt in Aſia.

TVRCA.

Ne habar ſcizum girlerden?
Quid noui fertur in veſtris partibus?

CHRISTIANVS.

Hits neſte bilmezom tſaa dimege.
Neſcio quid noui ſcire cupis, vt dicam tibi.

TVRCA.

Gioldaſſum varmi tſenumle?
Eſt ne tibi comes?

CHRISTIANVS.

Ioch, Ialanuz gheldum
Non, ſed ſolus veni.

TVRCA.

Benumle gelutmitſun?
Mecum placet ne venire?

CHRISTIANVS.

Irachmider tſenum iataghom?
Eſt ne procul tuum hoſpitium?

TVR-

TVRCA.

Iachender bundan gustereim tsaa.
Prope est, hinc ostendam tibi.

CHRISTIANVS.

Gel ghusteriuere Allaha tseuertson,
Veni ostende, si Deum amas.

TVRCA.

Kalch iochari tur bonda.
Erige te sursum, sta hîc.

CHRISTIANVS.

Hanghi darastan der bilmezum.
In qua parte est, nescio.

TVRCA.

Tsag eline bacha ghun doghutsine.
Ad dexteram respice ad orientem.

CHRISTIANVS.

Bir buch evv atsarghibi
Vna alta domus tanquam castellum
gurunur, omider?
apparet, illúdne est?

TVRCA.

Gerſek ſon oder, iaken deghilmi?
Verus es, illud eſt, propè nónne eſt?

VALEDICTIO.

CHRISTIANVS.

Allaha tſmarladoch tſeni
Deo commendo te,
Ben oraa gitmezom.
Ego illac non ibo.

TVRCA.

Brenedē korkartsō? niteie gelmetson?
He, quem times? quare non venis?

CHRISTIANVS.

Benum iolum oraa deghelder.
Meum iter illac non eſt.

TVRCA.

Vargeth tſagloga eier ghelmeſon.
I bonis auibus, ſi non vis venire.

CHRISTIANVS.

Gegsien hair oltson.
Nox fausta tibi sit.

TVRCA.

Aghbate hair oltson.
Et tibi fœlicior.
Ben kurtuldon tsoch succur
Ego liberatus sum, summa laus
Allaha. Deo.

Hæc pauca Turcicæ linguæ vocabula tibi, non necessitatis, sed delectationis gratia, generose lector, adiunxi: vt scias quàm sint crassa atque barbara. Faxit Deus Opt.Max.vt illis nostra magis, quàm nobis eorum, sint necessaria.
Vale.

IOAN. GOT. CHRISTIANO LECTORI.

***

Afflictum à Turcis vis Christum noscere, Lector?
Membra libro hoc Christi dilaniata leges.
Christicolum ut manibus manicas, funesq́ lacertis,
Et collo inijciat vincula Turca ferox,
Vt pecudis ritu hos vendat, (si fortè quis æger
Occidat, ille feris obuia præda iacet:)
Vt profugi trabibus nantes mergantur in vndis
Paßim, his captos vt mala dira premant.
Fiat & vt Christi mystes agitator aselli,
Lignum vendat, oues pascat, arétque solum.
Vt Mahumetæo iuuenesq́ senésque tyranno
Annua dependant lege tributa pari.
Vt doleat mater coram sua pignora cernens
Seruitio abduci, Rex Solymanne, tuo.
Denique tormenta inuenies hoc scripta libello
Horrida, Christiadum quæ pia turba luat.

DE

DE AFFLICTIONE tam captiuorum quàm sub tributo viuentium Christianorum.

CAP. II.

Quomodo Christiani in bello à Turcis capi distrahuntur.

SVSCIPIENTI Turcarum imperatori aduersus Christianos expeditionem, inter reliquos mercatores semper comes est ingens turba mangonum, & lanistarum, camelis insidentium: hi in spem mancipiorum longissimas catenas secum deferunt, in quibus facilè quinquageni aut sexageni

geni per ſeriem colligantur. Iidem quoſcumque non abſumit hoſtilis gladius, à prædatoribus emunt: quod illis ea lege permiſſum eſt, ſi principi decimas mãcipiorum præſtent, reliquos ipſis vel in ſuum vſum, vel ad nundinationem detinere fas eſt, nec vlla apud illos vberior aut frequentior mercatura, vt & olim apud Romanos fuit, qui merces nullo vitio emptas, & in quibus euictio timeri non debuit, res mancipi appellabant.

Quibus rebus Turcarum Imperator ſuos captiuos deſtinet.

SEnes & vtriuſque ſexus iuuentutem, quæ illi decimarum nomine obtigit, ita diſcernit, vt grandiorem ætatem ad agriculturam vendat, qui tamen rariſſimè capiun-

capiuntur;: rarò enim eis parcunt, quos ætas multorum annorum parum vendibiles fecit. Puellas verò & iuuenes ad certum locum relegant, qui ipſorum lingua *Sarai* vocatur, vt ibi certis artibus inſtruantur, quò illis in poſterum commodiùs vtantur. ac primum id agitur, vt abnegata Chriſtiana fide circumcidantur. Iámque eorum cæremoniis initiati, diligenter penſitatis per Phyſiognomiam lineamẽtis corporis, pro cuiuſq; indole, vel ad leges eius gentis diſcendas, vel ad militiam deſtinantur, ſi maior vis corporis quàm ingenij appareat: danturque in ſtipendium quotidianum duo vel tres *Abcſe* nummi, quos *Aſpras* vocant, qui ſexaginta faciunt vnum coronatum: id ad cibarium & veſtiarium ſufficere arbitrãtur,

tur, donec in expeditionem ſit abeundum. Rudimẽtis militiæ ita imbuuntur: primùm pro teneritudine virium datur leuior arcus, mox creſcente robore, & peritia, grandior ac grauior, donec bello ſit idoneus. Adeſt magiſter feueriſſimus exactor quotidiani exercitij: quotieſcũque à ſcopis errant, toties flagris cædun-tur: atque iſti aſcribuntur ordini *Solaclarorum*, id eſt, ſagittariorum. Alij in hoc erudiuntur, vt Ienitſeris cooptentur: iſti quoque ſuos præceptores habent, qui illos ad quotidianam batuationem cogunt. bini inter ſe baculis decertant. Reliqui, proh nefas, in quibus maior gratia formæ, ita abſcinduntur, vt nihil virile in toto corpore appareat, grauiſſimo cum diſcrimine vitæ: quod ſi euadant, non in aliud ſunt incolumes,

lumes, quàm in obsequium scelera-
tissimæ libidinis: mox senescente
pulchritudine, ad officia eunucho-
rum, vt matronas seruent, deputan-
tur, aut custodiendis equis & mulis,
aut culinæ ministeriis addicuntur.

Quomodo agatur cum puellis, & reliquis mulieribus.

QVæ luculentæ pulchritudinis
sunt, eliguntur in concubi-
nas: mediocres dantur matronis ad
officia pedissequarum, inter quæ a-
deò sunt nonnulla fœda ministeria,
vt honestè dici nõ queãt: cogũtur e-
nim illas sequi cum vasculo aquæ,
quando ad exonerandum aluum, &
perpurgãdum eas partes egrediun-
tur. Aliæ ancillaribus operibus, vt
textrinæ, mancipantur. Nullis ex
omnib

omnibus liberum est vel Christianam fidem reseruare, aut spem libertatis quàm diu viuit, concipere.

Quomodo reliqui Turcæ cum mancipijs agant.

HActenus quid Imperator Turcarum agat, diximus: nunc quid priuati isti, quum primùm nouitios adepti sunt, omnibus minis, promissis, blanditiis

agunt,

agunt, vt recens mácipium circumcisionem admittat: id vbi fecerit, humanius aliquanto tractatur, cæterùm spes redeundi in patriam planè abscissa est: conanti enim id pœna incendij destinata est. Hi quia firmiores creduntur, ac minus fugaces, à dominis ad ministeria castrentia assumuntur. libertas tum demum competit, vbi vel ipse annis inutilis potius reiicitur à domino, quàm dimittitur: vel vbi dominus in bello inter pericula mortis libertatem legarit. Matrimonia illis quidem permissa sunt, sed liberi eorum pro arbitrio domini distrahuntur, quæ res sapientiores à nuptiis abhorrère facit. Alios, qui circumcisionem repudiant, immaniter tractant, quam miseriam per tredecim annos expertus sum: nec

vllis verbis consequi possum, quid sit calamitatis in hoc genere vitæ.

Quomodo agitur cum Christianis artium Mechanicarum ignaris.

DVrissima illorum sors est, qui artes mechanicas non didicere: eæ enim solæ ibi in honore ac pretio sunt, quamobrem literati, sacerdotes, nobiles homines, qui in otio vitam degerunt, vbi in horum manus venêre, omnium miserrimè habentur. Mango enim in illos, vtpote vix vendibiles, nullos sumptus facere sustinet, hi pedibus capitibúsque intectis, ac plerumque maiore parte corporis nudi inambulãt: nullus enim nouus cultus detritis veteribus vestimentis succedit, per niues, per saxa, æstates & hyemes distra-

diſtrahuntur, nec finis donec vel moriantur, vel ſtultum dominum, qui malam mercem emat, inueniãt: talis enim illorum eſt iudicatio. Cęterùm nemo omnium tam eſt fœlix, cuiuſcumque vel conditionis, vel ætatis, vel artis, vel formæ, vt eum in itinere ægrotantem apud hoſpitem deponat. Primùm cogitur flagris ire, id ſi non poteſt, iumento imponitur, ibidemque ſi ſedere nequeat, prono corpore alligatur, non aliter quàm ſarcina aliqua, aut mantica: morientẽ detractis veſtibus in proximam foueam aut vallem canibus & vulturibus abiiciũt.

Quomodo recenter capti in itinere tractentur.

NON ſolùm perpetuæ catenæ concaptiuos includunt, ſed

manibus quoq; in itinere manicas addunt: passus vnus inter singulos interstitij est, ne se mutuò concul-cent: id ideo faciunt, ne à mancipiis lapidētur. Quum enim singuli mã-gones ingentem numerum ducant, adeò vt decem sæpe quingentos homines concatenatos habeant, vim metuunt tantæ multitudinis, si ad iactum liberas manus haberent. Cæterùm vbi nocti concedendum, vinculis quoque pedes onerant, eosque supinos omni iniuriæ aëris exponunt. Mulieribus verò huma-nior conditio est: quæ valent robo-re, pedibus incedunt: teneriores in iumentis vectantur: quæ adeo infir-mæ sunt, vt iactationem iumenti non ferant, in corbibus tanquam anseres gestantur. Nox illis tristior est, aut enim munitis locis inclu-

dũtur, aut mangonum impurã libi-
dinem pati coguntur. Audituq́ue
ingens ploratus per tenebras adu-
leſcentiũ vtriuſque ſexus vim patiẽ-
tiũ, nec ſexennis aut ſeptennis ætas
miſeros à tali fœditate defendit, a-
deo ſcelerata gens, & contra natu-
ram & ante naturam libidine ſæuit.

Quomodo Venality tractentur.

VBi dies illuxit, in forum ve-
nales tãquam greges ouium,

aut caprarum producuntur. Cõue-
niũt mercatores, ſtatuitur pretium:
ſi placet mancipium, detractis veſti-
bus futuri domini oculis exponi-
tur, inſpiciuntur omnia membra,
tentantur, explorantur nunquid vi-
tij in iuncturis aut articulis. Si diſ-
plicet, reiicitur ad mangonem, to-
ties id paſſurus, quoties empturiens
aliquis aduenerit: ſi placet, abduci-
tur ad grauem ſeruitutem, vt vel a-
rator, vel paſtor ſit, ne duriora com-
memorem. Multa ſunt ibi inaudita
exempla miſeriæ. Cæterùm homi-
nes iugo copulatos aratrum du-
cere nonnunquam vidi. Ancillæ
arctiſſimè habentur in perpetuis
laboribus & extra conſpectum vi-
rorum, & ne cum conſeruis qui-
dem illis vlla confabulatio per-
mittitur. Si quis cum vxore &
liberis

liberis captus fuerit, hunc libentiſſimè magnates emunt, & villis præficitur, vt curam vel aruorum vel vinetorum, vel paſcuorum agat, nati ex illis vernæ fiunt. Si in Chriſtiana fide perſeuerauerint, ſtatuitur certum tempus ſeruiendi, quo elapſo liberi fiunt: filij tamen eorum niſi redimantur, in ſeruitute manent, pro domini arbitrio, vel in iiſdem ſedibus manſuri, vel aliò trãsferendi: nulli enim ibi ſunt aſcriptitij glebæ, quibus certa ſit ſedes ſeruitutis. Si cupiunt poſt adeptam libertatem in patriam redire, dantur diplomata commeatus. Verùm illis qui noſtram religionem abiurarunt, nec certum tempus eſt ſeruiendi, nec vllum ius in patriam redeundi, ſpes libertatis ſolummodo pendet à domini ar-

 bitrio,

bitrio, vbi talem libertatem nacti fuerint, ſoluunt decimas, vt cæteri Turcæ, à reliquis tamen oneribus, quibus Chriſtiani premuntur, immunes ſunt.

De illis Captiuis quos paſtores faciunt.

DVra vita agricolarum, durius tamen agunt qui ad paſtoritias curas emuntur: viuendum illis in ſolitudine, perpetuò noctes & dies ſub dio agendum: dominus cum vxore ſolus in tentorio verſatur, & præter tuendi gregis officia, penulas & tapetia ſucciſiuis horis facere coguntur. Singulis menſibus paſcua mutāt, de mōtibus in mōtes ſe transferentes. Qui humaniores ſunt, dāt aliquam mercedulā ſeruis, qualem demenſum fuiſſe apud Romanos

manos legimus: id in peculium cedit quod conseruant, vel in viaticum, si in patriam post libertatem adeptam redire velint, vel ad alias necessitates vitæ. Cæterùm id non vbiq; fit, est autem illud miserũ blãdimentum seruitutis, quo illos à consilio fugæ retrahunt. Illis autem qui Christum abnegarunt, iámque recutiti sunt, quia certi sunt, quòd non fugient, nihil tale indulgetur.

De Fuga captiuorum ex Europa.

FAcilior fuga illis, qui in Europa agunt, quàm iis qui in transmarinas regiones venduntur: his enim præter flumina nihil traiiciendum, quæ facilè enantur: maior difficultas in Hellesponto transmittendo. Qui autem fugam instituunt, tempore messis id

ſoliti ſunt facere, vt faciliùs in ſegetibus lateant, & inde victum habeant: noctu autem fuga initur, per diem aut in ſyluis, aut in paludibus, aut in ſegetibus ſeſe abdunt, maluntque à lupis aliiſque beſtiis deuorari, quàm ad veteres dominos retrahi.

De fuga ex Aſia minore.

QVi ex Aſia fugam moliuntur, Helleſpontum petunt, inter Callipolim & arces illas olim Seſtō & Abydon, nunc autē *Bogaz Aſar* dictas, id interpretari poteſt, caſtella faucium maris, ibi enim mare anguſtiſſimum eſt. Hi ſecum deferunt ſecurim & funes, vt & ligna cædant, & colligant, quo inde ratem faciāt ad traiectationem maris, nihil niſi ſalem ſecum deferentes,

nocte radiculam inſcendunt. Si venti & fortuna maris fauet, tribus aut quatuor horis traiiciunt, ſin minus, aut pereunt in fluctibus, aut ad littora Aſiæ reiiciuntur. Emenſo mari montes petunt, polúmque & Booten inſpectantes ad Boream tendunt. In fame glandibus aut herbis ſale conditis ſeſe ſuſtinent. Si plures ſocietatem fugæ inierint, nocte opiliones inuadunt, quibus occiſis, quicquid ibi alimenti inuenerint, ſecum aſportant, ſæpe tamen & ipſi pereunt occiſi ab opilionibus, vel ab eiſdem capti, & priſtino hero traditi, ad veterem ſeruitutem rediguntur. Cæterùm longè plures pericula abſumunt, quàm incolumes euadunt: aut enim naufragiis, aut dentibus beſtiarum, aut ferro inimicorum, aut poſtremò fame pereunt,

pereunt, quum longior erratio in fuga contigerit.

De pœna fugitiuorum.

FVgitiuis multiplex pœna: alij enim ſuſpenſi pedibus diriſſimè flagellantur: qui enim homicidium committunt, illis plantæ pedum in multos ſulcos cultro reſcinduntur, & reſciſſis ſal inſpergitur: quibuſdam furca ingens ferrea cum ferro collari inſeritur, quam dies noctesq́; in longum tempus geſtāt.

De Græcorum, & Armeniorum pietate erga captiuos.

MOrtis pœna & confiſcatio omnium bonorum illis infligitur, qui captiuorum fugam inſtituunt. Tamen non ceſſant Armeni

Armeni & Græci captiuos Christianos apud se occultare, & deformatos suo cultu deducere ad naues Venetas, vel aliorum Christianorũ, dantque viaticum & omnia necessaria, nec vllum pietatis genus omittũt: eandem enim pietatem nostrorum aiunt se experiri, si quando Romam vel Compostellã venerint.

De incantatione Turcarum contra fugientes.

HAbent quoddam genus incantationis, quo inuitos retrahunt. Nomen serui in schedula scriptum suspenditur in tabernaculo, vel domicilio serui, deinde ditis verbis & deuotionibus illius caput impetunt: deinde fit vi dæmoniaca, vt fugiens putet sibi in itinere vel leones vel dra-

cones

cones incurrere, vel mare vel flumina contra se exundare, vel omnia tenebris nigrescere, iisque terriculis repulsus ad herum redit.

Memoriam Christi paulatim in prouincijs olim Christianis aboleri.

SVpersunt adhuc aliqui, qui meminere expugnationẽ Constantinopolis, & regna Græciæ, Albaniæ, Valachiæ, Seruiæ, quam

Bosn

Bosnam vocant Turcæ, in prouincias redacta, illi quidem Chriſtum tenaciter retinent, ſed iuuentus dediſcit, breuíque futurum, vt plena ſit obliuio Chriſtianitatis. Idem futurum in Croatia, Hungaria, Sclauonia, quæ recentia additamenta ſunt & auctaria Turcici Imperij.

Quæ conditio debellatorum.

VBi prouinciam cepit, omnia prouincialium bona tam mobilia quàm immobilia in prædam cedunt. Nobilitatem ſtirpitus excindit, præcipuè regiam ſobolem. Et quod nunc Ioannis Regis filio fauent, non alio conſilio faciunt, quàm ſi illis Hungaria adimatur, eum immittant ad res nouas moliendas: vbi illis ſecura poſſeſſio Hungariæ fuerit, haud dubiè è vita

è vita tolletur: nam Turcæ in ea re, nec generis, nec ſoceris, imò ne fratribus quidem parcunt. Clericos ſi non occidunt, omni fortuna & dignitate nudatos ad ludibrium & mendicitatem relinquunt. Campanas omnes & organa, & alia inſtrumenta Muſica templis adimunt, imò ipſa templa prophanata ſuo Mehemmeto conſecrant: Miſera & humillima ſacella Chriſtianis relinquunt, vbi ſacra non publicè ſed diſſimulanter & ſilentiosè faciant: quæ vbi vel terræ motu corruerint, vel incendio deflagrauerint, vel ætate computruerint, non licitum eſt inſtaurare, niſi magna pecunia depenſa. Concio & annuntiandi Euangelij munus planè interdicitur: nec fas eſt quemquam Chriſtianum Remp. attingere, aut arma

ma geſtare, aut ſimili cultu cum Turcis indui, aut quæ hilarioris vitæ ſunt, ſpectacula edere, vel choreas ducere. Si iniuria fit contumelioſiſſimis verbis vel tibi, vel Chriſto, tacendum atque ferendum eſt. Quòd ſi aliquid indignius contrà loquaris de eorum religione, inuitus circumcideris: tùm ſi hiſcas contra Mehemmetum, ignes & incendia tibi parantur. Et ſi Chriſtianus eques prætereat *Muſulmannum*, id eſt, Turcarum religione initiatum, neceſſum eſt, vt de equo deſcendat, & cernuo vultu ſedētē adoret: quod niſi fit, fuſtibus ab equo deiicitur.

De ſacerdotum & monachorum ſub Turca tributo viuentium conditione.

SAcerdos & Monachus peſſima illic conditione ſunt, vt

ſacrilegia & ſcandala Dei & hominum exiſtimantur. Nihil de Eccleſia accipiunt: feriatis diebus pauxillulum panis à mulierculis nonnullis porrigitur, cæteris diebus nihil datur. Ipſi lignationibus viuunt: nã mos eſt, vt ligna in ſyluis cædant, hiſq́ue dorſum aſelli onerẽt: ea cum merce per omnes plateas ambulant, ligna venalia proclamantes.

De Tributis Chriſtianorum.

QVartas omnium fructuum dant Chriſtiani: & iſtiuſmodi quartatio non ſolùm ex prouentibus agrorum & pecorum colligitur, ſed etiam mecharnici de ſuo quæſtu quartas dependunt. Deinde eſt & aliud onus capitationis: qua ſinguli, quotquot ſunt in vna familia, ſingulos

ducat:

ducatos ſoluunt. Si parentes ſoluere nequeunt, ad liberos ſuos in ſeruitutem vendendos compelluntur. Alij in catenis vincti, oſtiatim obambulant ad ſtipem emendicandum, quòd ſi ne ita quidem ſoluendo fiunt, perpetuis carceribus mancipantur. Iam quum omnia officia præſtiterint, adhuc ſemper ius eſt Turcæ optimum quenque ex liberis deligere: quem circūciſum ſummotumque à conſpectu parentum in militiam alit, nec vnquam ad parentes redit: & primùm, quia puer, facilè Chriſtum obliuione dediſcit, mox etiam parentes & conſanguineos, adeò vt ſi inter eos verſetur, neminem ſuorum agnoſcat. Nemo verbis id explicare poteſt, quibus lacrymis, gemitu, ſingultibúſve, iſtiuſmodi diuulſio fiat. Pater filium,

quem in cultum Christi educauerat, rapi videt ad militiam Satanæ, vt Christum oppugnet: filius abstrahitur à parentibus, perpetuò inter alienissimos victurus, quicquid charum est sanguine, sodalitate gratum, familiaritate amicum, relicturus: postmodum in eorum numero futurus, quos Græci ἀπάτορας & ἀμήτορας vocare solent. Et hi quanquàm magnopere à fide Christiana degenerarunt, plerique tamen eorum, Euangelium Ioannis pro amuleto certissimo sub axillis portant, videlicet, In principio erat verbum, Græcè aut Arabicè scriptum totum vsque ad finem: qui summopere magnóque cum desiderio Christianorum gladium (de quo vates Turcicus loquitur, vt in sequenti capitulo intelligetur) expectant,

pectant, ad vindicandum & liberandum Christianos de afflictionibus, & persecutionibus eorum. Qui, quòd hactenus contra eos non maturauerit, quicumque sunt in causa & quocumque animo id faciant, pessimè profectò de Christiana religione mereri videntur. Nunc amisso fratre Georgio Cardinali Varadiensi (proh nephas) quàm citò amisimus Temesuarum? doleat nunc Hungaria, ploret Transsyluania, caueant posthac sibi Polonia, Lituania, Russia, Prussia, Moschonia, Dacia, Dania, Gotia, Noruegia, & Suetia. Idem prædicatur & de Austria, Morauia, Slesia, Bohemia, Saxonia, Germania, Anglia, Scotia, Hispania, & Francia. Nec fœliciora speret Roma, Venetia cum tota Italia. Faxit (precor) Deus, vt hæc

fœliciorem, quàm ſuſpicor, finem aſſequantur.

DIALOGVS SALVTATIONUM Linguæ Sclauonicæ.

SALVTATIO.

Pomozi bogh goſpedaru.
Adiuuet Deus patrone.

RESPON.

Dobro doſſao priyateliu.
Bene veniſti amice.

INTERR.

Ieli ouay praui puth v Kalipolie?
Eſt ne hæc recta via Caliopolim?

RESPON.

Ni brate, zabludioßi daleko.
Non frater, deuiaſti longè.

INTERR.

Od koießi zemlie?` kazuimi.
Ex qua es regione? indica mihi.

RESP

RESPON.

Od Vlaske zemliessam, od Benetak.
Ex Italorum regione sum è Venetia.

INTERR.

Vkasi mi puth praui takoti boga.
Ostēde mi iter rectum propter deū.

RESPON.

Hodi ssamnon noboisse nistar.
Veni mecum, nec timeas quicquā.

INTERR.

Ieda koie glassc imas, Kazuimi.
Si quid noui habes, indica mi.

RESPON.

Ne takomi vire dazna prouidialbichti
Nō ad meam fidem, si scirem indicarem tibi.

VALEDICTIO ET GRATIARUM actio eorum.

Ostai zbogō brate, onie grad kā ogres
Mane cum Deo frater, illa est ciuitas quò pergis.

RESPON.

Poi zbogom i boghte Zdrauo noſsio.
I cũ deo, & deus te incolumẽ ferat.
Hualu ti imam i dobrati nots bila.
Gratiam tibi habeo, & fauſta tibi nox ſit.

DOMINICA ORATIO
Sclauon. Ling.

Otſſe naß, ki yeſſi na nebeſſi,
Pater noſter qui es in cælis,
ſſuetiſſe ime tuoie.
ſanctificetur nomen tuum.
Pridi Kralyeuſſtuo tuoie. budi
Adueniat Regnum tuum, fiat
volia tuoia, Kako na nebu i
voluntas tua, ſicut in cælo &
na zemlij. Kruha naſſega
in terra. Panem noſtrum
ſſagdaniega dai namga danaſſ, i
quotidianum da nobis hodie, &
odpuſc

odpuſcianam dughe naſſe, Kako
dimitte nobis debita noſtra, ſicut
i mi odpuſciamo duſuikon
& nos dimittimus debitoribus
naßym, i nepeliai nats v
noſtris, & ne nos inducas in
napaſt, da izabaui nats od
tentationem,ſed libera nos à
nepriazni, Amen.
malo, Amèn.

SALVTATIO Angelica.

Zdraua Mario miloſti puna,
Aue Maria gratia plena,
goſpodin ſtobom, blaſena ti meu
dominus tecum, benedicta tu in
ſenami, i blaſen tſad
mulieribus, & benedictus fructus
vtrobe ſtuoye Ieſus Kriſtus. Sueta
ventris tui Ieſus Chriſtus. Sancta

diuo Mario maiko boſya,
Virgo Maria, mater Dei,
moli zanats griſniche, tſadà
ora pro nobis peccatoirbus, nunc
i v vrime ſmerti naſſe, Amen.
& in hora mortis noſtræ, Amen.

PEREGRINVS
Lectori, S.

VIſum eſt nobis, humaniſs. Lector, nonnulla vocabula Sclauonicæ linguæ addere, vt ſcias quàm differat Sclauonica à Perſarum lingua, qua Turcæ vtuntur. Scias etiam, quòd omnibus hac lingua peritis tutò adire licet Croatiam, Dalmatiam, Ruſſiam, Valachiam, Seruiam, Bohemiam, & Poloniam, quamuis propter prouinciarum diſtantiam in quibuſdam vocabulis ac prolatione

nonn

nonnihil differant, vt Italia ab Hispanis, Germani à Flandris. Nec te lateat, Ruthenos ac Seruios eadem lingua vti in officiis diuinis: habent enim XXXIV. literas Græcis non multum dissimiles. Sic etiam Croati, sed horum literæ plurimum ab illis differunt forma: numero tamen & prolatione similes sunt. Et ideò impossibile est nobis Latinis characteribus, ipsorum vocabulorum veram prolationem imitari. Turcæ quoque eadem lingua in aula eorum Regis, & in confiniis Sclauoniæ versantes, vtuntur. Vale.

IOAN

IOANNIS VERSOSÆ
CÆSARAVGVSTANI Tetraſtichon.

*

Hinc alacres in bella animos, hinc ſumite vires,
Et gladium in ſæuos ſtringite vtrumque Getas.
Ecce vt prædicunt Turcarum Oracula Genti
Ipſa ſuæ, à veſtris viribus interitum.

Idem in diſputationem.

Hîc præbet proprijs Mahomet ſua pectora telis,
Et qui tam multos ceperat error, abit.
Agnoſcunt quidam diuini myſtica verbi:
Nonnullis Turcis, ſpiritus alme, places:
Quos ne deſtituat doctrinæ purior aura,
Quod patrio relegant, hic liber ore docet.
Diſcent queis precibus necnon ratione vocandus
Sit Deus, atque fide, ſymbola ſancta legent.
Accedunt quædam, quæ ſi cognoſcere curet
Lector, habet paruæ commoda magna moræ.

DE

DE CHRISTIANORVM CLADIBVS ET *calamitatibus: deinde de suæ Sectæ interitu, & de Turcarum ad fidem Christi conuersione.*

Vaticinium infidelium lingua Turcica.

PAtissahomoz gheliur, Ciaferun menleketi alur, keuzul almai alur, Kapzeiler, iedty ladegh Giaur keleci csikmasse, on ikiyladegh onlaron beghligh eder: cui iapar, baghi diker bahcsai baghlar, ogli kezi olur: onichi yldenssora Hristianon Kelecicsichar, ol Turchi geressine tus chure.

SEQVITVR INTERPRETATIO *eiusdem.*

IMPERATOR noster veniet, ethnici Principis regnum capiet, rubrum quoque

quoque pomum capiet, in ſuam poteſtatem rediget: quòd ſi ſeptimum vſque annum Chriſtianorum̃ gladius non inſurrexit, vſque ad duodecimum annum eis dominabitur. Domos ædificabit, vineas plantabit, hortos ſepibus emuniet, liberos procreabit, & poſt duodecimum annum, (ex quo rubrum pomum in illius poteſtatem redactum fuerit) apparebit Chriſtianorum gladius, qui Turcam quaquauerſum in fugam aget.

Sequitur commentarius.

P*Atiſſahomoz*) eſt nomen dignitatis, compoſitum cum pronomine pluralis numeri, & ſignificat Rex noſter, ſiue Imperator noſter. Solent enim eodem nomine dignitatis Romanum Cæ-

ſarem,

ſarem, ſimul & reliquos Reges Chriſtianorum appellare, vt *Vrum patiſſah*, id eſt Romanus Imperator: *Hungruz patiſſah*, id eſt, Hungarus Rex, & *Frank patiſſah*, id eſt Gallus Rex. Quare non attribuitur inferioris conditionis magnatibus niſi Imperatoribus & Regibus, *patiſſah*: plerumque etiam pro Duce ab eis accipitur, nec abs re: quum dux à ducendo ſit dictus: id tamen nemo debet dubitare, quin ille vates Turcicus, per iſtud vocabulum *patiſſah*, aliquem potentiſſimum Tyrannum ad Chriſtianos opprimendos (hoc loco) ſuis ſequacibus voluit ſignificare. Præterea & Rex Perſarum eodem nomine ab ipſis ſolet appellari: ſed ſæpius fit, vt vocetur *Sultan*, quod nomen deſignat Principem, vt *Sahi Sultan*

Zmail,

Zmail, quia hic modernus Rex Persarum Sophi habet proprium nomen *Zmail*, quod ſignificat Iſmahelem. Habent & aliud nomen dignitatis Regum, *Hunker*, ſed hoc nomine nullum audiui vmquam vel ex Chriſtianorum vel infidelium Regibus appellari, præterquam ipſum Suleimannum eorum Regem, qui nunc rerum potitur: quod tamen neſcio an ſignificet Hunnorum dominum. Id enim Germanica propemodum vox indicare videtur, *Hunch heer*, id eſt, Hunnorum dominus. *Ghelur*, eſt verbum futuri temporis, quod ſignificat veniet.

Cſiaferun, eſt nomen, quod ſignificat gentilem ſiue Ethnicum. Solent enim omnes Chriſtianos hoc nomine appellare, quamuis etiam alia habeant vocabula ad

interpellandos Christianos, vt sunt *Gyaur*, & *Kaur*: sed *Gyaur*, vnum significat hominem, si non addas *lar* terminationem, qua apposita fit pluralis, *Gyaur*, siue *Kaur*, id est Christianus: *Gyaurlar* siue *kaurlar*, id est Christiani. Sed *Csiafer* etiam sine illa terminatione, quæ plurali attribuitur numero, multitudinem nationum designat: sed quia textus habet *Csiaferun*, estque genitiui casus per additionem *vn*, vt *Csiafer*, id est gentilis in nominatiuo, *Csiaferun*, id est gentilis in genitiuo, quasi dicerent gentilis Regis, vel gentilium.

Memleket, significat Regnum, quamuis & alia habeant diuersa vocabula ad significandum Regnum, vt *Istan*: quia quum Italiæ, siue Franciæ, aut etiam Hispaniæ

Regnorum mentionem faciunt, tunc dicunt *Frank istan*: quod significat tam Italorum, Gallorum, quàm Hispanorum regna. *Frank* significat hominem harum regionum, vt *Frank Gyaur*, id est, Italus, Gallus vel Hispanus Christianus. Cæterùm quum Græciam nominare volunt, mutant vocabulum, dicentes, *Vrum elli*, id est, Græcia, & non *Vrum istan*, id est, Græcum regnum. Solent interdum & *Vrum memleket* dicere, & tunc intelligunt totum Imperium Græcorum. In summa hoc vocabulum *memleket*, Imperium potius significare vult, quàm Regnum apud illas Turcarum ac Persarum nationes.

Alur, est verbum, & significat capiet, siue accipiet. *Kusul almi*, est nomen, quod significat rubrum

brum pomum, quia *Kuſul*, ſignificat colorem rubrum, & *alma*, pomum, & dicunt eſſe, vrbem aliquam fortiſſimam & ampliſſimam Imperialem. Et interdum oritur quæſtio inter doctiores hanc ob cauſam, quia alij volunt interpretari illud vocabulum vrbem Conſtantinopolitanam, eo quòd in nonnullis eorum voluminibus dupliciter legitur, videlicet *Kuſulalmai*, & *Vrumpapai*: id eſt, rubrum pomum, per quod nonnulli volunt intelligere Budam, ſiue Græcum ſacerdotem vel Patriarcham: quia, vt iam diximus: *Vrum*, ſignificat Græcum, eo quòd olim erat ſub Imperio Romano tota Græcia, & eſt corruptum per adiunctionem u literę in principio, & mutationem o in u, quia huic nomini *Vrum*, ſi de-

mas primum u,& medium mutetur in o, erit Rom. Itaque multi sunt huius opinionis, quòd significet Imperium Constantinopolitanum, nonnulli Romanum.

Kapzeiler est verbum, & significat opprimere iugo seruitutis: & nemo dubitat illorum tyrannicam afflictionem esse crudelem oppressionem, quod facilè probabunt ij, qui eorum captiuitatem & tributi exactionem experti sunt, quemadmodum sunt Græci, Armenij, Thraces, prout facilè potuerunt intelligere, si qui legerunt præcedens Capitulum de Afflictione captiuorum.

Iedryladegh, septimum annum vsque post captionem eius loci suprà dicti. *Gyaur keleci csichmasse*, id est, ethnicus, siue gentilis gladius

dius si non apparuerit, & contra illum non insurrexerit. Putant hæc fata anni septimi in potestate Christianorum esse, qui, si vellent communi opera gladium contra ipsos stringere, haud dubiè essent plena victoria potituri. Verùm quo minus id fiat, nostram ignauiam in culpa esse, dum mutuò inter nos bello ciuili digladiamur, vel turpi otio consenescimus.

Onychi gyledech, hoc est, vsque ad annum duodecimum. *On larum heghligheder*, id est eorum (videlicet Ethnicorum) dominabitur. Verùm quia neque post septimum, neque post duodecimum annum (capto imperio Constantinopolitano) Christianorum contra ipsos gladius præliauit, iam enim ferè ad centum annos tota

Thracia, & Imperium orientale eſt sub eorum ditione, augurantur aliam Imperij ſedem ſub nomine rubri pomi ſignificari. Ita certum & diffinitum temporis ſpatium intelligetur, quum res extiterit.

Eufi iapar, id eſt, domum ædificabit. Sed miror vnde illis id, & quomodo ſint intelligenda hæc verba. Nam hi non adeò in ædificandis domibus (vt noſtri) ſunt curioſi, ſed ædificatas potius expugnandi curam habent, quod etiam in dies eos aſſequi videmus: non enim exponunt theſauros in ædificia, quæ ad propriam voluptatem & priuatam vtilitatem ſeu delectationem ſpectant, ſed in publicum commodum potius & communem vtilitatem conſeruant. Quamobrem per ædificationem domus

domus ſignificari putant, quòd templa noſtra ſuo Mehemmeto ſit dedicaturus. ſed neſcio, an nos iſta indignitate iram diuinam prouocemus, dum alius cum canibus tanquam venator in templo obambulat, alius de fœnore, alius de ſcorto garriat, alius ad templum nunc vrinam, nunc oletum faciat, qualia neque inter infideles quiſquam videre poteſt. Credibile eſt profectò quòd propter hanc irreuerentiam Deus ipſe malit noſtra templa ſub Mehemmeto, quàm ſub nobis eſſe: ſed quòd id fiat, eſt culpa tẽpli cuſtodũ.

Baghi diker, id eſt vineam plantabit. Per vineæ plantationem nouas colonias & gentium è ſuis ſedibus emigrationes intelligunt, & ſui imperij dilatationem.

Bahcſai, id eſt, hortos ſiue illas

plantationes vinearum: id est vrbes & arces captas.

Baglar, id est, emuniet. Subintelligunt, nouas prouincias vndecunque muniet, vt recuperatu sint difficillimæ. Et hoc est mirum, quòd à tot annis postquam incœpit sæuire, ita muniuit, vt ne pagum quidem ab eo recuperare potuerimus.

Oglu keziolur, id est filium & filiam habebit. Hîc per procreationem liberorum interpretantur propagationem Mehemmetanæ gentis: vt manifestum est omnibus, illam esse in tantum propagatam, & multiplicatam, vt nihil suprà. Itaque iam nihil aliud restat nisi interitus & diminutio fidei & nationis eorum.

On iki ildenssora, id est, post duodecimum annum. *Hristianon*, id est,

est, Christianus. *keleci*, id est, gladius. *Csicar*, id est, insurget seu apparebit. Id quoque apud illos in controuersia est, vtrum gladius ille, quo Christianorum natio in libertatem vindicabitur, talionem Mehemmetanis reddet, atque Rex aliquis Christianus magnis copiis totum imperium Turcarum sit expugnaturus, an pastor aliquis Christianus sua doctrina Turcas sit conuersurus ad nostram religionem.

Quamobrem (vt dixi) vltima verba huius oraculi, viri cum gemitu, pueri cum fletu, mulierculæ cum planctu & eiulatione excipiant. Vtinam tandem Itali sua pila, Hispani suas lanceas, Galli sua gesa, Angli suas balistas, Germani & Hungari suas frameas, contra istos canes fidei (ipsis, vt ita di-

cam, satis damnatos) distingere velint: sed discordia nostri temporis est, quæ solummodo moratur nostras victorias à nostris rebus. Sed redeamus ad verba vaticinij de interitu eorum.

Turchi, id est, Turcam ipsum hactenus regnantem. *Gheresine*. id est, retrorsum vnde egressus est, adeò vt vel ad latebras Bithyniæ, vnde primùm erupit, vel in Scythiã, vnde originẽ traxit ille Christianus gladius.

Tuschure, id est, pellet, siue profligabit. Cæterum, quia ille gladius vindex nesciatur vnde oriturus sit, certè Turcæ, siue aliunde metu concepto, non permittunt Christianis vllum vsum gladiorum aut armorum: quamquam ne sic quidem tuti sunt à Christianis sæuitiis, qui dominos suos nunc dentali,

tali, nunc ligone aut ſtipe mactant. Vtinam Chriſtiani Principes iſtis fatalibus victoriis ſeſe præpararent, & obſiſterent, ne vlterius vires Mehemmetanorum creſcant, quæ iam plus nimio creuerunt. Quis dubitaret, quin hic Chriſtianorum gladius (de quo vates Turcicus loquitur) noſtrarum tot calamitatum, perſecutionum & afflictionum futurus ſit vindex, atque illo Satanæ regno deſtructo, fratres noſtros Chriſtianos grauiſſimo ſeruitutis iugo oppreſſos, ſimulatque vniuerſum orbem Chriſtianum, tot periculis ſubiectum & obnoxium, in libertatem, pacem, & tranquillitatem aſſerat, reſtituatque? Sectáque eorum diabolica ad nihilum redacta, tórque perditas animas ad Chriſti cultum atque ouile, vnum que

vnumq́; paſtorem Chriſtum, quàm facillimè (vt in ſequenti capitulo copiosè intelligetur) breui tempore, Euangelicæ prædicationis virtute, compellando reducat. Quod vt breui nobis concedatur precemur Patrem, per Filium, & Spiritum ſanctum: qui eſt ſemper benedictus, glorioſus & laudabilis Deus in Trinitate, per infinita ſecula ſeculorum. Amen.

DIS-

DISPVTATIONIS CVM TVRCA HAbitæ narratio.

*

CAP. IV.

SVMMO labore, nec sine grauissimo periculo vitæ, Orientalium, Occidentalium, Meridionalium, necnon Septentrionalium partiũ, amœnioribus locis & potioribus vrbibus peragratis & visitatis, hisq; non secus, quàm Socratis atque Platonis, nec non aliorum Philosophorum more penetratis, perlustratis & diligẽter exploratis, famosissimã Hungariæ vrbem Varadinũ dictam, quum appulissem: in qua eodem

eodem tempore caſu fortuito aderat quidam Mehemmeranæ ſectæ legis peritus *Deruis Gſielebi* dictus, qui peractis cum Prælato eiuſdem ciuitatis, videlicet, fratre Georgio ſuis negotiis, ſummopere deſiderabat cum Chriſtianis aliqua de fide ac religione vtraque conferre.

Hoc igitur quum per aliquot dies per interpretem iam dicti Prælati Gabor nominatum egiſſet, vt illi antigoniſta ſubſtitueretur, qui religionem Chriſtianam contra eum defendere audeat, ſed omnes quotquot in ea religioſi fuerant vrbe, ad vnius Ethnici vocem muti redditi erant, nec mihi diſſimiles videbantur Iſraëlitis eſſe, qui ſub rege Saule viuentes, ad vnius incircumciſum Goliath, & quidem ſpurij, μονομαχίαν eos prouocantis,

venire

venire non sunt ausi. Id ego videns turbatus dolebam nimium, in tanto cœtu clericorum reperiri neminem, qui veritate ipsa armatus, saltem per interpretem, insolentiam Ethnici reprimere auderet. Et verebar, ne propter nefandam, & omnibus modis detestandam, præsertim tali in negotio, taciturnitatem, & ignauiam, homini nefario palam tribuisse iudicaremur, verissimámque causam nostram, & Christi saluatoris deteriorem redderemus: perpetuam notam ignominię Christiano nomini inurentes.

Quamobrem, licet ad munus Ecclesiasticum, non sim vocatus, nihilominus tamen suscepi prouinciam, de hoc pietatis negotio cum eo me certaturum. Ibi statuto & à nobis præscripto die, conuenit

uenit magna vtriusque conditionis hominum frequentia, spectatum rei futuræ exitum, hocque in monasterium fratrum diui Francisci, die Dominica Pentecostes, XXIX. Maij, M. D. XLVII. & primùm hanc proposuit quæstionem: Vbi Deus ante cælum & terram aliasque creaturas versaretur. Mihi autem hæc sua quæstio licet non adeò ad propositum spectare videbatur, ne tamen nos Dei Opt. Max. vbique præsentiæ ignaros iudicaret, respondi: In suo esse. Sed quum illi videretur hæc responsio vtcumque obscurior, nec eam posset satis intelligere, postea dixi, Ibidem, vbi & nunc est. Hoc intellecto, negauit hæc in vniuersum, dixitque, Nequaquam, inquit, sed in nube candida.

Qui

Qui quum eum in nube fuiſſe affirmaret, citaui Geneſim (nam & ipſi legunt libros Moſæ & Prophetarum) & dixi: Si Deus ipſe ante cæli & terræ creationem in nube erat: Ergo nubes primùm antequàm cælum & terra creata eſt.

Ibi poſt vltrò citróque de hac re agitatos ſermones conuictus, noluit de hac re vltra diſputare: igitur ceſſit mihi locus proponẽdæ quæſtionis: & ob feſtiuitatem eius diei, viſum fuit de eodem pauca diſſerere: ſtatim depictis his verbis (vt in figura præcedenti) literis & ſermone Arabico quomodo in Alcorano ſcripta habentur, poſtea illi legenda porrexi: quorum prolatio eſt eiuſmodi:

MYSTERIVM SANCT. Trinit. Arabic.

Bi sem Allahe, el Rahmane, el Ruoahim.

Quorum interpretatio hæc, *Bi*, id est, in: *Sem*, id est, nomen, quasi dicat in nomen: *Allahe*, id est, Dei: *El Rahmane*, id est, misericordiæ: *El Ruoahim*, spiritus eorum.

Sciendum quòd lingua Arabica multum habet affinitatis cum Hebraica, & Chaldaica, quæ committo iudicio virorum cognitionem habentium Hebraici sermonis, vel etiam vtriusque, nam *Sem*, & Hebræi dicunt, quod significat nomen, *Allah*, apud Arabes, *Elohi*, apud Hebræos, atque Chaldæos. *Rahman*, vtriusque nationis est vocabu

cabulum , quod ſignificat miſericordiam, ita quoque & *Ruoah*, ſpiritum ſignificat, & addita *Im*, fit pluralis: nam Hebraica pluralia plerumque in *Im*, terminantur.

Hæc qui quum vidiſſet, admiratus vehementer, vndenam hæc, inquit, Chriſtianus? nam in omni operis principio vtimur, inquit, nos Muſulmani iſtis tribus verbis, & ſingulis capitulis Alchorani prę poſita habentur. Quum aſſedimus menſæ vt edamus, hæc præmittimus verba: euntes ad orationem, quum abluimus manus, & cætera membra corporis. Inſuper peracta lotione, repetendo hæc tria verba, aqua aſpergimus capita dicendo, *Bi Sem Allahe, El Rahmane, El Ruoahim.*

Igitur quum faſſus eſſet verita-

rem, quæſiui ab eo, quidnam intelligant per miſericordiam.

Qui reſpondit ſe non intelligere, niſi ſecundum literam: nec habere aliud ſignificatum.

Poſt hæc acceſſi ad myſticam interpretationem verborum, & ea iuxta genuinam veritatem, in tres perſonas partitus ſum, videlicet, Patris, Filij, & Spiritus ſancti. Vt autem melius intelligeret, in Arabicum ſermonem verti hoc modo:

Bi, id eſt, in: *Sem*, id eſt, nomen: *El Ab*, id eſt, Patris: *V*, id eſt, &: *Ben*, id eſt, Filij: *V*, id eſt, &: *Ruoah*, id eſt, Spiritus: *Elchutz*, id eſt, ſancti.

Qui quum Filij Dei mentionem me feciſſe intellexiſſet, quæſiuit: vndenam filius eſſet Deo? Quum ſecundùm legem noſtram & Ma-

chome

chometi doctrinam, Deus non habeat vxorem, inquit, nec proles. Deinde cœpi interpretari prout intelligebam.

Nos videlicet, Deum vocare Patrem, propter creaturas, primã nẽpe causam creantem, & omnia conseruãtem: qui semper in eadem Essentia fuit, in qua & nunc est, & erit in secula seculorum: qui est prima persona diuinitatis in Trinitate.

Filium verò (qui à Mehemmeto in Arabicum vocabulum videlicet, *Rahman*, quod misericordiam significat, est mutatus) Deum habere ita credimus: & non secundùm cõcupiscentiam carnis (quum Deus sit spiritus) ex fœmina genitum: sed ab essentia ac substantia Dei omnipotentis procedentem: qui vt peccata nostra tolleret,

 assum

assũpta carne humana, ex immaculata virgine, pro nobis passus, mortuus, atque sepultus: & iuxta dicta prophetarũ, tertia die à mortuis surrexit: posthæc ascendit ad cælos & sedet ad dexteram Dei patris: inde vẽturus est viuos & mortuos iudicare: & tunc dabit immortalitatis beatitudinẽ his, qui in eũ credunt: incredulis verò supplicia æterna.

Posteà ostendi illi imaginem crucifixi: vide, inquam, si immeritò & à Mehemmeto, hic filius æterni Dei, dictus sit misericordia? dum expansis brachiis vocat vt amplectatur nos, dicens:

Venite ad me omnes qui laboratis, & estis onerati peccatis, vt reficiam vos.

Et vt eum de Mysterio Trinitatis redderem certiorem, ostendi solem.

ſolem. Habes pulchram ſolis ſimilitudinẽ, inquam. Sicut vnus eſt ſol habens formã, calorem, & ſplendorẽ: ſic vnus eſt Deus pater, qui habet filium, & ſpiritum ſanctũ, quem vos *Ruoahim* vocatis, conſiſtens in his tribus perſonis, quæ ex æquo de eadem ſubſtantia ſunt, déq; eodem ſubiecto, ab æterno quidem nullo creante permanentes.

Et ita per comparationem hanc, credidit in Deum Patrem, & Filium eius vnigenitum, & Spiritum ſanctum in Trinitate vnum.

Et quum audiſſet me, hæc ita, & ſatis indoctè de Deo, & eius Filio, & Spiritu ſancto diſſerere, plurimùm admiratus dixit, *Allah*, *Allah*: quod ſignificat Deus, Deus.

Ego, inquit, vel aliquis noſtrûm nunquam credidiſſemus vos ita

bene de Deo sẽtire: exiſtimabamus enim vos, inquit, in maximis tenebris cõſtitutos: ſed iã ex tuis relatis intelligo, vos optimè de illo ſentire: niſi quòd Mehemmetum Prophetã Dei magnum, parui faciatis.

Quid nobis cum Mahumeti nugis, & ſomniis? nam præter baptiſmum & myſterium Trinitatis, quæ à nobis accepit Chriſtianis, ſcimus in ſuo Alcorano non habere quicquam, quod ad veritatem ſpectet.

Cæterùm, citaui illi nugas vel ſomnia potius Machometi de duobus Angelis, Aroth, & Maroth nominatis: quos Machomet à Deo in terram miſſos fuiſſe narrat, vt ius mortalibus adminiſtrarent: quibus iuſſit ne vinum biberent, neç mulieribus ſeſe admiſcerent, neque alicui ad ſuperos iter oſtend

oſtenderent. Qui tranſgreſſo mandato diuino, inebriati ſunt à muliere decepti, coinquinati ſunt', eíque iter ad ſuperos eundi oſtenderunt.

Quam quum Deus in cælum venire vidiſſet, Angelos ſibi aſtantes interrogauit: quiſnam hic in cælum hac forma indutus veniret?

Ibi Angeli, quum narraſſent errorem eſſe Arothi, & Marothi, iuſſit, vt mulier in ſtellam conuerteretur, Angelos verò concatenatos in vnum puteum, perpetuò cruciandos mittere præcepit.

Et huiuſmodi ridiculoſa multa: vt de animali *El Baraibl*, humani ſermonis capacis, quod animal Mehemmetum in cælum tulit, vbi Mehemmet fatetur ſe vidiſſe Angelos magnos, habentes multa ca-

pita, & ea multas & diuersas linguas habere. Hoc profectò satis ridiculosum, & prophetiæ nomine minimè dignũ, sed nescio inquam: forsitan vino repletus in somnio talia miracula, seu potius portenta ridiculosa, se somniasse vidit. Igitur quum huiuscemodi nugas narrare, & suo Alcorano inserere est ausus: non verus propheta, sed pseudopropheta, meritò ab omnibus nobis vocari debet. Quibus auditis, pudore affectus surrexit, & de cætero disputare noluit: sed introduxit me in templum, ostendit imagines sculptas in ligno: rogauitq; vtrum nos eas similitudines hominum adoramus, aut si eas veneramur: cui respondi, Nequaquã opineris nos ligna, vel lapides, ex quibus hę imagines sculptæ sũt, adora-

re: ſed ea ratione in templo ſerua-
mus, ac veneramur, nō quo res quę-
dam ſunt, ſed ratione ea qua nobis
Chriſtum Deum, D. Virginem, vel
aliquem ex diuis cęlo aſcriptis, effi-
giāt, ob oculos ponimus. Chriſtum
autem verum Deum in eius imagi-
nibus adoramus & cæteros ſanctos
veneramur, obſeruamus, honore
proſequimur, quod & vos nec regi-
bus, aut inſignibus viris denegatis,
nos autem iam Deo conſecratis,
nulla labe commaculatis, hiſque
quos & Deus ſic voluit honorari.

Rurſus vt Deo gratias agamus
de beneficiis, quæ in iſtis intelligi-
mus ab eius clementia condona-
tis. Prætereà vt inuocato eorun-
dem præſidio, Deum habeamus in
auxilium, clemētem, & propitium.
Poſtremò vt diſcamus, & labore-
mus

mus eorundem ſanctimoniam, charitatem, pietatémque imitari.

Ibi inter colloquendum, vidit canes in templo deambulare & indumenta altarium commaculare (rem profectò peſſimam, & conſuetudinem hanc, ab omnibus vituperandam) dixit.

An beſtias templum ingredi liceat? Ibi pudore affectus, ignorabã quomodo defenderem hanc Chriſtianorum paſtorum negligentiam: reſpondi tamen, non licere, nec eſſe honeſta, ſed cuſtodum templi negligentia id factum puta.

Vbi autem hæc intellexiſſet, laudauit plurimùm, rogauítque vt dòcerem eum orationem dominicam, quam illi in Turcicum ſermonem verſam hoc modo ſum interpretatus, vt ſequitur.

DOMINICA ORATIO
Lingua Turcica.

*

Babamoz, hanghe gugteſſon
Pater noſter qui es in cælis, ſan-
chuduſſ olſſun ſſenungh, adun
ctificetur nomen tuum, adue-
gelſſon ßenung memlechetun,
niat Regnum tuum,
olſſum ſſenungh iſſtedgunh nyeſe
fiat voluntas tua ſicut
gugthe vle gyrde. Echamegu-
in cælo & in terra. Panem
mozi hergunon vere bize
noſtrum quotidianum da nobis
bu gun, hem baſſa bize borſli-
hodie, & dimitte nobis debita
gomozi, nyeſe bis de baſlaruz
noſtra, ſicut & nos dimittimus
borſetigleremozi. hem yedma
debitoribus noſtris, & ne nos in-
byzeg

byzegeheneme, de *chur-*
ducas in tentationem, ſed libe-
tule *bizy* *iaramazdan,*
ra nos à malo,
Amen.
Amen.

His auditis, vale dicto omnibus
diſceſſit.

CORNE. SCRIB. PIO LECTORI.

*

Vultis Chriſtiadæ miſerandos cernere caſus?
Fœdasq́ꝫ ærumnas, horrificasq́ꝫ cruces?
Quantaq́ꝫ ſub rapidis (res vera) afflictio Turcis
Captiuos maneat, heu mihi, Chriſtiadas?
Hunc legitote auidi, rurſum hunc legitote libellū,
Et motu mentis voluite cuncta pio.
Diſpeream niſi tum lacrymæ, gemitusq́ꝫ, grauisq́ꝫ
Corde dolor, vobis viſcera quaſſa premant.

Habes

HAbes iam, Christianissime Lector, fratrum nostrorum sub Turcico iugo seruitutis viuentium miserias & calamitates, partim verbis, partímque figuris, satis compendiosè delineatas. Habes præterea & tredecim potentissimorum Christiani Imperij Monarcharum gladium nostræ cladis vindicem futurum, eúmque duplicem iuxta infidelium vatis præsagia: qui si contra hunc crudelissimum tyrannum iam fato damnatum stringatur, quis dubitat breui vnum ouile vnúmq; Pastorem futurum?

*

DEPLORATIO CLADIS CHRI-ſtianorum.

*

CAP. V.

IMMENSO & incredibili dolore affectus, Monarchæ inuictiſſimi, Rectoréſque Reipublicæ Chriſtianæ Auguſtiſſimi, pro fratribus noſtris, eorum ſortem duriſſimam dolendo, & miſerrimam vitam deplorando: quorum alij hæretica prauitate ſeducti, à gremio ſacroſanctæ Eccleſiæ defecerunt: alij ciuili enſe mactantur: alij hoſtili cruento gladio trucidati, à feris deuorantur: alij (proh dolor) Turcarum præda facti, in perpetuam eorum ſer-

uitu

uitutem abducti, crudelissimè affliguntur: qui ad vos lacrymabili voce suspirando clamitant.

O nefanda & execranda discordia, & regnandi auida cupido: quot iam animas ad cultum diuinũ consecratas, in obsequium Sathanę tradidit? quótq; potentissimorum Imperatorum, Regum, Principum, & vtriusq; status & conditionis fortissimorum Heroum, imperia & regna destruxit? Superbissimarum vrbiũ mœnia demolita est: sumptuosissima palatia, & fortissima castra solo æquauit, eósque ex eminentissimo statu ac gradu deiectos, in perpetuum luctum ablegauit.

Licet tamen non ad conscribenda Principum gesta, sed ad captiuorum calamitates, & tragœdias delineandas manum appo-

ſuerim, vnius tamen noſtræ tempeſtatis potentiſſimi ac ſuperbiſſimi huius abominãdæ diſcordiæ comitis, videlicet Seruiæ Deſpoti, turpiſſimum exemplúm nõ poſſum ſilentio præterire: qui pacto fœdere cum Boſnenſi Sangiaco, hoſte ſibi vicino, & quũ fortiora caſtra in cõfinibus Turcarum, vſq; ad Sauum fluuium (qui diuidit ac ſeparat Illyriam à Croatia) poſſideret, & tunc omnes prouincias inter Sauum & Drauum fluuios, ab impetu & incurſu Turcico defenderet & tueretur, in manus hoſtis ſe dedit.

Iſte Deſpotis, aut ſi mauis, dominus Seruiæ, dum veniret cum proceribus Sclauoniæ in diſcordiam, & controuerſiam, facta amicitia cum dicto Sangiaco, ibi adiuncto Turcico exercitu ſuo militi,

liti, traiectóque Sauo fluuio ad vadum Chobacz dictum, Sclauonos proceres, partim discordes, partim etiam ad resistendum impotentes inuasit, & profligauit: eorum prouincias debellauit, igne, & ferro deuastauit: oppida, & castella, partim violenta manu, partim dolo & insidiis (vt Turcarum est mos) paucis diebus expugnauit. Post paucos tandem menses, quum dictus Sangiacus Despotis prouincias inter suas esse conspexisset, nacta occasione, Despoten strenuè inuasit: quo tandē occiso, eius quoque ditiones Turcico imperio subegit.

Ita enim ille seditiosus atheos, proditor patrię & fratrum suorum, ignominiosè vitam finiuit. Nam Turcæ præmia eiusmodi sunt: quoscumque suis dolis, fraudibus

& insidiis capere potest. Ita plerisq; & Hũgariæ proceribus fecit: quorũ nõnulli nũc in captiuitate Turcica detenti, vt Mailat, & Terech Balint (nisi proximis his diebus sunt extincti) miserrimã traducunt vitam.

Quamobrem euitãda nobis profectò, Monarchę Christianissimi, & summopere cauenda huius tyranni sæuitia: & verendum ne exploratis regionibus, inconcordes, viribúsq; exhaustos aggrediatur: & non tantũ Siculos ac Calabros oppugnet, verumetiam Gallis sublatis, vniuersæ Christianitati terrorem incutiat atque tremorem.

Felix quem faciunt aliena pericula cautum:
Nam res vestra agitur paries quum proximus ardet.
Malus Christiadas furor fatigat

Principes: proprijs perire quærunt
Insani gladijs, neque ante finem
Bellis sæuitiæq; ponere vllum,
Quàm discordia, peßimiq; fati
Intestina lues, lupo rapaci
Pastorem simulatque ouile tradat.
Nónne ter superum inferumq; vidit
Grassantes mare Turcicas triremes,
Vastare oppida Christiana, pagos,
Captos ruricolas? scelus nefasq;,
Si qui debuerant genus tueri
Velis Christicolū atq; equis, procurant
Velis perdere nos equisq;, tandem
Quæ sint prospiciant futura nobis.

Ego vero, ne prolixior in hoc dicendi genere videar, vestro prudentißimo ac sapientißimo Religionis Christianæ Principum iudicio corrigenda & emendanda relinquens, ad deplorandas fratrum nostrorum, sed captiuorum

 & sub

& ſub Turcarum grauiſſimo ac crudeliſſimo tributi iugo viuentium Chriſtianorum miſerias, afflictiones & calamitates redeo: quorum alij catena collo vincti per aſpera & lubrica Thraciæ atq; minoris Aſiæ loca, nudis pedibus in fame ac ſiti, tanquam bruta animalia venales diſtrahuntur, & vbi labore longi itineris, vel alijs calamitatibus & anguſtiis afflicti, aliqui eorum extincti fuerint (vt plerumque accidit nobilioribus, & qui in otio & deliciis ſunt educati) tales in proximam foſſam abiecti, & inhumati, à beſtiis dilaniantur.

Alij, vt puta vtriuſque ſexus iuuentus, mangonum & laniſtarum impuram libidinem patiuntur: vbi auditur ingens ploratus & vlulatus adoleſcentium vim patientium:

tium: quos miserrimos, nec sexennis ætas, à tali fœditate defendere potest.

Alij, videlicet rusticæ atque mechanicæ artis ignari, & minus vendibiles literati, oppidatim ac plateatim longo tempore ducuntur: & quum venditi fuerint, fustibus ac loris compulsi, artes mechanicas & rusticas, videlicet agriculturam, armentorum & ouium pasturam, aliaque grauissima exercitia, discere coguntur Et qui eorum sunt robustiores, hi ad triremes tradũtur: vbi vestibus exuti, compedibus vincti, nudi miserrimè cruciantur: quorum miserias, nulla vis humanj ingenij verbis exprimere potest.

Nam si illa gens hanc calamitatem prosciuisset, millies mori citiùs præoptasset, quàm ista pati.

Si vſquam mors cum vita commixta eſt, imò ſi vſquam vita diu ſupereſt, vt diu moriaris, id in Turcia eſt. Nihil Ægyptiaca ſeruitus, Babylonicum exilium, Aſſyriaca captiuitas, Romanorum euaſtatio, ad has miſerias: vbi quotidie audiuntur threni Ieremiæ, nec verbis ſed rebus conſtant.

Miſeri, qui quaſi in fornace illa ardenti Hur Chaldæorum viuunt, votis & gemitibus cælum petunt, Vſquequo dormis Domine, exurge, & ne repellas in finem: vbi cum omni ſpe vndique oppreſſos atque aggrauatos ſentiunt, rurſus à cælo ad patriam oculos reiectant, quam & ipſam in ſeruitute vident; relegati tamen à patria in patria ſeruitutem agere cupiunt: vota illorum, non libertatem, ſed eandem ſerui-

tutem,

tutem, mutatis tantùm sedibus concipiunt.

Qui vt voto satisfaciant, vitam suam morte commutare cupientes, fugam ineunt: quorum alij relicto grege in deserto, alij bobus in agro & aratro ad deuorandum lupis, abeunt.

Nonnulli mactatis hero & familia, quidam etiam succensis ædibus primùm, sese vindicare volentes, magno ac manifesto periculo sese expositos, per deserta atq; asperrima loca, glandibus, herbis agrestibus, & earum radicibus amaris, sale modico cõditis, eorũ miserrimã, & plusquam infœlicem vitam sustentando fugiunt, diurnis temporibus in antris latitãtes, nocturnis autem polo arctico duce ad Hellesponticúm mare concurrunt, aut etiam

ſi locus fugæ non datur, in ſummitate arborum propter ferociſſimas feras, fune ramis alligati vigilant: quorum plerique aut fame pereũt, aut ferarum dentibus dilacerantur, vel etiam, antequam ad mare traiiciendum perueniunt, ab opilionibus capti ruiſum in captiuitatem traduntur.

Alij verò dũ ad mare magno labore, & poſt longos diurnos & nocturnos errores perueniũt, colligatis lignis mare traiicere contẽdunt: aut à tranſeuntibus nautis capti ad *Chadian*, id eſt, iudicem deducũtur: aut tempeſtate maris obruti intereunt, & rariſſimi ad has partes redeunt. Quorum pars vbi ad eorum heros & propinquos traditur, diriſſimis ſuppliciis atque tormentis dum affligũtur, ad vos Monarchas,

Reges,

Reges, Principes, & Christianæ reipublicæ rectores miserabilem vocem conuertere solent.

Optant sanctissimum, ac clementissimum Papam, patrem patriæ, Pastorem orthodoxæ Ecclesiæ, itẽ Reuerendissimos Cardinales, Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, Abbates, & reliquos prælatos, eius coadiutores & subditos: vires suæ Sanctitatis, ad liberationẽ eorũ conuertere: & filiis suis coadunatis, in vnitatem & concordiam redactis, contra communem hostem opprimendum eos adhortari.

Optant augustissimum & inuictissimum sacri Imperij Romani Cæsarem, ac vniuersos eius Principes, Duces, & Heroas, posthabito domestico bello, conuocatis suis proceribus, electoribus,

ac primatibus ſui Imperij, ad defendendum & ad augendum ſtatum ſuum: contra vicinum, & iam imminentem ſibi hoſtem victricia arma mouere. Sciunt illi patere Hiſpanos in bello acerrimos: Belgas ferociſſimos: Italos corpore, & ingenio præſtantiſſimos: Germanos animoſiſſimos. Sciunt illi addictiſſimum Regem Romanorum, Turcarum bellis aſſuetiſſimum, Illyricis, & ſubalpinis gentibus ſubnixum.

Optant etiam Chriſtianiſſimum Regem Gallorum, Eulogij ſui conueniētia, ſuas opes, & arma ſua bellicoſiſſima, ad defenſionē & liberationem fratrum ſuorum apparare.

Optant præterea fortiſſimos ac potentiſſimos Reges, atque Monarchas, nec non vniuerſos Chri-

ſtian

ſtianiſſimæ Reipublicæ rectores ac potentatus, Poloniæ, Noruegiæ, Suetiæ, Daniæ, Gotiæ, Daciæ, Angliæ, Scotiæ, Luſitaniæ, ad id ſanctiſſimum bellum venire: & contra hunc immortalem hoſtem eorum ſanctiſſimæ fidei, Sacræ Coronæ, & Imperij, libertatis, parentum, vxorum, filiorum & filiarum, fratrum, amicorum, totiúſque Chriſtianitatis incolarum, perpetuum inimicũ & aduerſarium, omnibus opibus & viribus vnanimes pugnare, ipſúmque è medio tollere.

Optant poteſtatem quoque tam ſpiritualis, quàm etiam temporalis gladij, ſeu diſciplinæ auctoritatem habentem, dignum quoque ſui officij villicum & adminiſtratorem ſeſe præbere: ſceleratos, & diſſolutè viuentes, pro quibus ira

diuina

diuina in filios perditionis breui eſt ventura, iuxta debitam & inſtitutam normam ac regulam, ad benè beatéque viuendum caſtigando reuocare: quorum rationem Deo, & vero patrifamiliâs Chriſto, ſe daturos fatentur, ne amiſſo villicationis ſuo officio, in eandem paupertatem (vt iam pleriſque euenit) inopinati & dormientes incidant.

Optant etiam vtriuſque ſexus & conditionis ſenes & iuuenes, pios ac Deo deuotos Chriſticolas, religioſos ac ſeculares, dilectiſſimos parentes, chariſſimos fratres, colendiſſimos amicos, proximos, atque ſodales, humili vultu, puro ac ſyncero corde, deuota mente, flebili voce, lacrymoſis oculis, eorum miſeriis & calamitatibus condolere: plorare ad Dominum, ſi forſitan

ſitan miſerebitur populo ſuo, & a-
uertat iram ſuam, & non det eos in
opprobrium ſempiternum, huic ty-
ranno infideli, & crudeliſſimo hoſti
fidei, religionis, ac libertatis Chri-
ſtianæ, ſed inſpiratis mẽtibus Chri-
ſtiani Imperij Monarcharum, Re-
gum atque Rectorum, lumine Spi-
ritus ſancti, vſque ad concordiam
& vnitatem reductis contra hunc
voraciſſimum & inſatiabilem dra-
conem conceſſa victoria, miſeri, ca-
ptiui, & ſæuiſſimo infidelium tri-
buti iugo grauati, fratres eorum
Chriſtiani liberati, in patriam ad
Chriſti cultum reducti, illi ſoli ſer-
uiant, qui eſt benedictus in ſecula.
Vt tandem deuictis & profligatis
hoſtibus, Chriſtianus orbis à tot
perpetuis cladibus reſpiret.

EXHOR

EXHORTATIO CONTRA TVRCAS.

CAP. VI.

SÆPE mecum admiratus ſum, Monarchæ inuictiſſimi; cur, quum omnia videantur nobis Chriſtianis polliceri victoriam, nunquam tamen eam inter tot annos conſequamur.

Habemus Chriſtum Deum, qui vnica nocte caſtra Sennacherib deleuit: qui Pharaonem ſubmerſit: qui fœminea manu Iudith puellæ Holophernem extinxit, &, vt breuiter dicam, à cuius numine voluntatéque omnes victoriæ pendent.

Turcæ contrà Machometum habent, & in vita flagitioſum, poſt

post vitam sepulcro sine resurrectione perpetuò inhærentem, vt tantum inter vtrumque nomine intersit, quantum inter viuum viui Dei filium, & inter hominis, & ab homine nati cadauer putridum, adeò vt in cladibus Christianorum, si natura vtriusque numinis expendatur, mortui videantur viuos armis potentiaque superare.

Iam quum robore corporum dotibusque animi eos præcellamus, quæ magna præsidia vidētur ad hostes profligandos, ipsi vbique miserrimè profligamur. Quid Hungaro audacius? quid Germano vastius? quid Gallo procerius? Hispano solidius? quid Italo sapiētius? aut Polono robustius? vt de cæteris nationibus taceam, quorũ dotes animi aut

meliores aut certè æquales.

Rursum si indolem animi spectes, quid Hungaro vulnerum periculorúmque securius? quid Germano generosius? Italo prudentius? Gallo ambitiosius? Hispano callidius? quorum singula videntur posse, vel dare victoriam, vel adiuuare. Sæpe vicit sine aliis viribus audacia, sæpe generositas animi, sæpe sapientia, sæpe honoris illa auida ambitio, sæpe calliditas: tamen, me miserum, inter tot victrices res, à victoria excidimus.

Iam si apparatum videas, armorúmque genera, multis rationibus Turcis præstantiores videmur. Nostra inuenta sunt bombardæ, nostra tot genera panopliæ armaturæ: ipsi Persæ nudi, aut seminudi ad bella prodeunt, illis

illis arcus, nobis *sclopetæ*, id est, nobis fulmina: illis ſagittæ, quæ per dura armorum nullam vim penetrandi habent, quum bombardis ſeu machinis Chriſtianorum vix vlla rupes obſtiterit. Sunt equidem & *Muſulmannis* ſui bombardarij, ſed rariores & indoctiores. Nunc quæſo quas gentes ſecum in expeditionem trahant? Scythas & Thraces: in quibus non ſapientia Italica, aut induſtria Hiſpanica, ſed inhumana quædam feritas, barbaries, animi ſumma inſcitia, indocta, ſtolida. Iſtis ſe addit Græcus ignauia perditus: Aſiaticus, luxu corruptiſſimus: Ægyptius, non minus animo quàm corpore euiratus: Arabs, excoctus, minutus & exanguis. Quis à tali milite crederet Gallos bellicoſiſſimos, Belgas ferociſſi-

mos, Germanos animoſiſſimos, Hungaros audaciſſimos, Italorum ingenia, Hiſpanorum ſolertiam vinci poſſe? attamen (proh dolor!) vincimur, & vincimur ab his, qui in ſeruitutem ducunt: & ſerui pro ſeruitute bella gerunt contra nos: qui in libertate geniti, à proauis & atauis nobis indelibata relicta, ſumus.

Quòd ſi inſtituta & leges vtriuſque nationis inſpicias, neque hac in parte inferiores ſumus. Quid enim Euangelio diuinius? Quid iure canonico regularius? aut quid iure ciuili ſapientius, aut æquius? quum illi ex Alchorano viuant, re non minus ſtulta quàm vana: qui liber nũc inter Chriſtianos verſatur, & circũfertur, vt maturè alienas leges diſcamus, qui breui noſtras amiſſuri

missuri videmur, vt antea animo quàm ditione Turcæ simus. Quid igitur in causa est, cur inter tot prærogatiuas bellandi, in bello semper deuincamur? Cur vexilla crucibus insignita, olim terribilia, non minus infidelibus nationibus, quàm infernalibus spiritibus, nunc toties se in fugam auertant?

Dicam paucis, & dicam verè. Deum habemus & summum & verum: sed à nobis alienatum, adeò vt prophetico vocabulo fermè appellari possumus non populus Dei. Cur enim Christus nobiscum esset, qui à nobis per tot hæreses, in tot partes dilaniatur? nam præter nomen, quid nobis Christianis charissimi est? Rusticus hoc tempore & impurus & factiosus: oppidanus fallax &

auarus: magiſtratus ſequuntur retributiones, diligũt munera & prosopolepſiam: nobilitas luxum & ignauiam, diſcordiam atque ſuperbiam: miles verò præter ſtipẽdium & prædam nihil ex bello quærit, ſecurus quò ſceptra cadant, non minus infeſtus in ſuos quàm in hoſtes. Eccleſiaſtici præter pompam Eccleſiaſticam, vix quicquam Eccleſiæ habent, non ſanctitatem, nõ pietatem, non eruditionem debitam profitentur. Nam ferè omnes quærere videntur quæ ſua ſunt, non quæ Chriſti: & verè prophetæ ore dicere poſſumus, Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt: non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum. Quid igitur mirum, ſi talibus moribus Chriſtus amicus eſſe nolit?

Bella

Bellamus igitur ſine Deo, &(quod calamitoſius) aduerſario Deo. Apud nos circumferuntur cruces, ſed ipſe Crucifixus ſuo fauore apud hoſtes verſatur. Pereunt igitur omnia: & infinitis cladibus inuoluuntur: & quum vna gens contra Turcam pugnat, alia verò, vel in domeſticis verſatur bellis, aduocatis & adiunctis ſibi in auxilium infidelibus Paganis, vel Schiſmaticis, vel Hęreticis, vt acriùs oppugnet Chriſtum: alia verò, vel priuata curat negotia, vel etiam in otio agit; crapulæ, & aliis voluptatibus indulgens. Miles verò, qui in aciem deducitur, nummo inſeruit non Chriſto: ſi deſit ſtipendium, ſtatim vel deſertor vel transfuga futurus.

Quid igitur prodeſt ibi Italica ſapientia, aut induſtria Hiſpani-

ca, aut robur Germanorum, aut ferocitas Gallica, vel audacia Hungarica, vbi miles nec Christum nec gloriam cogitat, sed ad bellum venit tanquam ad ganeum, ibi potationes suas exerciturus?

Bonas leges habemus, sed pessimos mores: bona arma, sed pessimos animos: laus est si inter se acriter dimicent: in hostem si non acriter pugnent, vel dedecus non est, vel certè impunitum est.

Quãdo quis vnquã audiuit militẽ, vel ob fugam, vel ob abiecta arma mulctatũ fuisse? quũ olim pœnæ capitales & decimationes nõ singulos, sed vniuersas legiones peruaserint.

Trahimus igitur exiguum numerum, eúmque moribus corruptum, contra tot myriades hostium optima disciplina vtentium.

tium. Nam Turca vitia ſua domi deponit, Chriſtianus aſſumit:in caſtris Turcarum nullæ deliciæ, arma tantummodo & neceſſarius victus: in caſtris verò Chriſtianorum luxus, & omnis luxuriæ commeatus, adeſt grauior turba meretricum quàm virorum. Latrocinatur Hungarus : prædatur Hiſpanus : potat Germanus : ſtertit Bohemus : oſcitat Polonus, libidinatur Italus, Gallus cantat : Anglus lurcatur: Scotus helluatur : militem qui moribus miles ſit, vix vllum reperias. Quid igitur mirum, ſi vincant illi apud quos ſobrietas, parſimonia, vigilantia, fidelitas & ſumma obediētia? Vincātur illi, qui ab hoſtibus vel vagi ad prædas, vel inter pocula, aut apud meretricem, aliáſve abominandas & execrandas nequi-

 tias

tias inueniantur.

Sed hæc culpa eſt ſuperiorum: nam hi, ſi ſubditos ſuos in timore tenerẽt, miles Chriſtianus nũquam inferior fieret Turcico. Altera ex parte, principes ipſi, dũ mutuis bellis ſeſe conficiunt, cauſam præſtant, vt nunquam pares vires cõtra Turcas afferamus, dum pro vno & altero oppidulo digladiamur, & poſt acerrimas præliorum conflictationes poſt exhauſtas opes nihilo imperio & regno auctiores efficimur.

Heu quantum terræ potuit, pelagiq́ parari
Hoc, quem ciuiles hauſerunt ſanguine dextræ.

Sed ſeræ ſunt querimoniæ. Amiſimus Aſiam atque Africam: extincta eſt Græcia: Ægrota eſt vſque ad mortem Hungaria. Occupata

cupata eſt iam noſtro tempore Illyria, ſubiecta eſt nuperrimè Turcico imperio Sclauonia, debilitata eſt Auſtria, vis peſtis huius iam Germanorum ceruicibus, atque vniuerſæ Chriſtianitatis dorſo incumbit, adeò vt nemo ab hoc periculo tutus eſſe videatur, qui poſthac nō alienam, ſed ſuam rem agent, pro ſuis limitibus velint nolint decertaturi: niſi velint pro principibus ſerui fieri, & pro liberis mancipia, aut in perpetuis carceribus detineari, ſeu potius mactari, vt plebeij capite, & duce careant.

Nunc ſi potentiſſimi Chriſtiani orbis Monarchæ & rectores ad concordiam (vt ſperamus) reducantur, & quiſque ſuas opes ad hoc ſanctiſſimum atque œcumenicum ſeu generale bellum iuxta

vires

vires contulerit, quis dubitabit nos, vel numero exercitatiſſimi, ac robuſtiſſimi militis Turcæ æquales, vel etiam ſuperiores fore, in victoria verò longè latéque excellentiores futuros?

Nam Romanorum Imperium facilè armabit quinquaginta millia equitum & centum mille peditum: idem, vel aliquanto plus ex Gallia & Hiſpania ſperandum. Reliquiæ Hungariæ, & Illyriæ, cum cæteris Romanorum Regis Prouinciis facilè ſexaginta millia equitum producent.

SVMMA CHRISTIANI Militis.

Centum ſexaginta millia equitum. Ducenta millia peditum. Præterea vbi Veneti & Luſitani nauales

nauales ſuas copias conferant, Angli, Scoti, Dani, Daci, Gothi, Poloni, cæteriq́ue Reges, Principes, Duces, & Chriſtiani orbis proceres & rectores militem ſubminiſtrent, præſertim tali Chriſtianiſſimo Cæſare rerum gubernacula tenente, non diutius obſiſtet Turca Chriſtiano, quàm Darius Alexandro: Xerxes Themiſtocli: Antiochus Iudæ Machabæo. Vbi autem victoria potiti fuerimus, hiſq́ue viribus ſecundo flumine Danubio, Conſtantinopolim verſus deſcendatur, placato numine, correctis etiam moribus, in procliui erit vincere hoſtes fidei, recuperare Græciam & Thraciam, vbi adhuc maior pars hominum Chriſtum colit: qui auidiſſimis votis expetunt Chriſtiana arma, ad quamlibet occa-

occaſionem defecturi, & ſuos dominos & tyrannos, à quibus miſerrimè vexantur, oppugnaturi, quæ res ſola victoriam dare, vel maturare poteſt.

Vtinam Monarchæ potentiſſimi domeſtica bella vos illuc ſinerent penetrare: videretis omnia vobiſcum contra eos ad arma coorıri. Nulla ætas, nullus ſexus, nullus ordo hominum veſtra arma relinqueret. Domi quiſq; Turcarum in ſuis ſeruis percuſſorem haberet, in caſtris proditorem, in pugna deſertorem. Omnino Chriſtiani, qui illic ſunt, cõtemptiſſimè de armis Turcarum ſentiunt, vt quos ad velitarem tantùm pugnam idoneos cognoſcunt, hoſtes velut aues clamore quodam perterrent: ſi non eo terroris impetu fuga fit, ipſi fugiunt:

giunt: præter clypeos & galeas nihil habent, plerique nudi ſunt.

Et vbi iſti Chriſtianæ fidei perpetui hoſtes è medio noſtri tollerentur, & ad latebras Bithyniæ propulſi, noſtro gladio (vt eorum fatentur præſagia) vel ad fidem Chriſti conuerſi, in gremium Sacroſanctæ Eccleſiæ Catholicæ reducerentur, quis dubitaret, quin breui ſit futurum, vt Chriſtianus Imperator, non minus Conſtantinopolitano quàm Romano Imperio inſignis ſit futurus? Rex Romanorum, Hungariam & Thraciam recuperaturus? Rex Franciæ Aſiam minorẽ ſuis ditionibus additurus? Angli, Scoti & Luſitani, Ægypto potituri? Hiſpani tota Africa? Itali omnia littora quæcumque habet mare Mediterraneum in ſua poteſtate

habituri

habituri. Item etiam Poloni, Dani, Daci, Noruegi, Sueci, Gothi quoque & Islandi Septentrionalis plagæ, ditissimarum regionum & nationum populo dominaturi. Prætereà Romanæ Sacrosanctæ Ecclesiæ summus Pontifex totius orbis gentium pastor maximus sit nominaturus.

Ita sentiunt non solùm captiui & sub tributo Turcarum viuentes Christiani: verumetiã omnes Turcarum militis & rei bellicæ experiẽtiam & cognitionem habentes. Idem ego tredecim annorum cursu experientia didici, in fugientem scilicet Turcam fortissimum, aduersus inuadentem fugacissimum esse.

Turca igitur quum natura sit fugitiuus, oppugnandus est: impius enim nemine persequente fugit.

Exur-

Exurgat Deus & dissipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum à facie eius. Sicut deficit fumus deficiant, sicut fluït cera à facie ignis; sic pereant peccatores à facie Dei, & ab Ecclesia sua sancta, vt fiat vnum ouile, & vnus pastor. Quod concedat nobis trinus & vnus, Pater, Filius, & Spiritus sanctus.

Amen.

NOta, quòd per totam Syriam, & circa Hierosolymam Græci non vtuntur Græca lingua, sed transtulerunt totam Sacram scripturam in Arabicum idioma: neque literis quibus Græci olim vtebantur, sed Arabicis characteribus vtuntur, etiam Missam Arabico sermone celebrant, & omnia diuina officia decantant, quare non necessitatis, sed nouitatis causa saltem Dominicam precationem eodem sermone cum Latinæ linguæ interpretatione huic opusculo inserere volui, cuius prolatio est talis:

*

DOMI-

DOMINICA ORATIO
Arabico ſermone.

*

Abuna elledi fi elſemauat
Pater noſter qui es in cælis,
itchaddes eſmech, tati
ſanctificetur nomen tuũ, adueniat
melechatech, techun miſiitech,
regnum tuum: fiat voluntas tua,
chema fi elſſema chedalech
ſicut in cælo &
elared.
in terra.

Hobzina bijum
Panem noſtrum quotidianum
hatina iumen, ve noghfor
da nobis hodie, & dimitte
lena denubina, chema veneben
nobis debita noſtra, ſicut & nos
noghfor aſſa leina,
dimittimus debitoribus noſtris,

ve la tedhelna fi el tegiareb,
& ne nos inducas in tentationem,
lechen negina men elserir,
sed libera nos à malo,
Amen.
Amen.

IOANNIS GOTTSCALCI BRABANTINI POETÆ laureati in laudem auctoris.

Quòd varios homines, varias quòd viderit vrbes,
Neritij nomen notaq; fama ducis.
Raptus at à Turcis in vincula Bartholomæus
Neritio errauit per loca plura duce.
Hic Asianorum, atq; Arabum distractus in oras,
Quæ tulit est testis, dira [illegible] comes.
Ille Ithacen interiactam, & Ilion inter,
Clarior ingenio est factus Homere tuo.
Hic maris, & terræ discrimina maxima sensit:
Ille sed expertus sola pericla maris.
Quid multa? hic dignus quem laudet Musa Maronis.
Mæonij vatis dignus & ore cani.

PERE-

PEREGRINVS CHRISTIANO LECTORI.

*

STATVERAM profectò mecum, præstantissime lector, vt elucubratiunculæ meæ, vtcunque in meliorem formam redactæ, hac vice non tantùm argumentis augmentatæ & locupletatæ, verumetiam nitidiori latij sermonis stylo ornatæ in tuam vtilitatem in lucem prodirent, sed egestas aut potius curta (vt aiunt) Peregrini supellex, impediuit eum hunc subire laborem, qui neque in ξενοδοχείῳ locum philosophandi obtinere potuit, neq; in πανδοχείῳ. In principum autem & magnatum aulis nisi mollibus vestitus, vel potius benè numatus, ibit etiam Homerus

merus foras. Vt autem id tibi ingenuè fatear, hac tempeſtate mortales, in lapides, parietéſque colorandos & pingendos (quum hi nihil horum indigeant) potiùs quàm in Diuos, aut patriæ vtilitatem, vel proximos egenos, pauperes ac peregrinos ſubleuandos multò ſtudioſiores eſſe.

Tu igitur non ita, Chriſtiane Lector, obſecro facito, ſed Deo Opt. Max. creatori, & redemptori tuo, primùm obtemperato, tandem in proximum ſubleuandum, magis ſtudioſus eſto, qui eſt templum viuum Chriſti, & Spiritus ſancti habitaculum. Præterea non tantùm parentem, patriam (cui iure diuino plus, quàm priuatis rebus tenemur) amato: ſed etiam eius ædificatores amatoréſque totis viribus diligito.

Dein

Deinde, ſi quid delectationis ex hoc noſtro diuturno labore percepetis, non Peregrini clientis tui ſtudioſiſſimi, ſed Reuerendiſſimorum DD. Ioannis Dominici Epiſcop. Tranen. Ioannis Petri Caraffa, Petri Paciecci, Bernardini Maſæi, Ottonis de Valtpurg, Petri Britani Mutinen. Guidonis Aſcanij Cardinalium, beneficio aſcribendum puta: qui illi victus neceſſaria adminiſtrarunt. Præterea & R. Princ. & Do. Adolphi Archiepiſcopi Colonien. & ſacri Imperij Rom. Electoris, qui per miniſtrum ſuum D. Petrum Duiſberch Præpoſitum Moguntinen. ſeſe erga Peregrinum liberalem exhibuit.

R. D. Olahi Magni Gothi etiam Archiepiſcopi Vpſalenſis, V. D. Adami Canarski præpoſiti Poſ-

nanienſis S. R. Maieſt. Poloniæ Secret.

D. Ioachimi à Latorff Canonici Magdelburgenſis: necnon Petri Pauli de Breuibus, qui eum in emenda papyro iuuarunt.

Vbi autem Peregrinum, Latini ſermonis elegantiæ & eloquentiæ limites tranſiuiſſe conſpexeris, pro tua ſumma prudentia & humanitate corriges, ſciáſque Peregrinum maiorem partem temporis atque ætatis in exercitio ruſtico Turcicæ gentis, non in ſtudiis bonarum artium detriuiſſe.

Vale.

FINIS LIBELLI.

DE SVI RESTAVRATIONE EXEGESIS LIBRI PROTREPTICA, AD LECTOREM.

*

Lugdunum postquàm veni peregrinus ab vrbe,
Aperto miles suscipit hospitio.
Qui lacerum, squalidúmque videns, méque absque decore.
Comptum, sit facto cogitat ecquid opus.
Exuor extemplo trita, data commoda vestis:
Vt nunc in vulgus comptior ire queam.
Nec ego iudicium metuo, limamq; periti
Ingenij, liuor solus obesse potest.
Quare age, qualis sim syncera perlege mente:
Sufficiet, sacris si placeam ipse viris.

INDEX.

Boëmi

Domuz

Mehemm

Secret

FINIS.